

Innehåll

Sammanfattning	3
Summary (sammanfattning på engelska)	11
Tiivistelmä (sammanfattning på finska)	19
קיצור (sammanfattning på jiddisch)	27
Yhteenveto (sammanfattning på meänkieli)	33
Sakhedin (sammanfattning på arli, romani chib)	41
Skurto divano (sammanfattning på svensk romani)	49
Čeahkkáigeassu (sammanfattning på nordsamiska)	55
Ektiedimmie (sammanfattning på sydsamiska)	63

Sammanfattning

Minoritetspolitiken har tagit två viktiga steg framåt med den minoritetspolitiska reform som genomfördes 2010, då bl.a. lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, fortsättningsvis minoritetslagen, trädde i kraft.

För det första ökade antalet kommuner i förvaltningsområden för finska, meänkieli och samiska under de första fem åren från 38 till 75. Antalet landsting i förvaltningsområden utökades under samma tid från 8 till 14. Ytterligare ett tiotal kommuner har beslutat ansöka om att få ingå i förvaltningsområde. Att så många nya kommuner valt att engagera sig för de ytterligare minoritetsrättigheter detta innebär, har sin grund i den omfattande mobilisering som genomförts lokalt av de nationella minoriteterna.

För det andra har de två samiska språkcentrum, som inrättades 2010 inom Sametinget med placering i Östersund och Tärnaby, på kort tid framgångsrikt utvecklat metoder för en nödvändig revitalisering av det samiska språket och dess varieteter. Detta har betydande bäring också på det fortsatt viktiga arbetet för revitalisering av övriga fyra minoritetsspråk.

Det måste i detta sammanhang däremot tyvärr konstateras att minoritetspolitiken misslyckats nästan helt, vad gäller förverkligandet av de grundläggande rättigheter som alla de fem nationella minoriteterna ska tillförsäkras i landets samtliga kommuner. Fortfarande mer än sju år efter minoritetslagens tillkomst uppfattar sig en bred majoritet av landets kommuner föga eller inte alls berörda av lagens krav på stöd till och rättigheter för de fem nationella minoriteterna. Majoritetssamhällets kunskaper om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken liksom deras plats i Sverige i dag och historiskt är fortfarande högst bristfälliga.

Utredningen har haft i uppdrag att genomföra en sammanhållen analys av minoritetspolitiken, att se över minoritetslagen samt att utreda ett antal särskilda frågor.

Utredningen har när det gäller minoritetspolitikens övergripande inriktning gjort två bedömningar (avsnitt 3.8). Den första bedömningen är att minoritetspolitiken behöver inriktas i större utsträckning på överföringen av språk och kultur mellan generationerna. Av minoritetspolitikens tre delmål bör därför målet språk och kulturell identitet ges en särskild tyngd. I synnerhet bör frågor som rör språkrevitalisering och ungdomars delaktighet prioriteras.

Den andra övergripande bedömningen är att minoritetspolitiken behöver integreras bättre inom andra politikområden. Utredningen konstaterar att minoritetspolitiken är sektorsöverskridande, men att den på alla samhällsnivåer riskerar att hamna i ett ”stuprör” vid sidan av andra politikområden. Utredningen gör bedömningen att regeringen och övrig offentlig verksamhet bör sträva efter att i ökad grad integrera de minoritetspolitiska frågorna inom övriga sektorsområden. Två förslag tar särskilt sikte på detta, nämligen att regleringen av de nationella minoriteternas rättigheter inom förskolan (avsnitt 6.3.5) och äldreomsorgen (avsnitt 7.5) ska överföras från minoritetslagen till skollagen respektive socialtjänstlagen.

Tyngdpunkten i utredningens uppdrag har varit utvärderingen av minoritetslagen och frågor som ansluter till det. Utredningen gör i denna del en rad bedömningar och lämnar ett antal förslag i kapitel 4. Utredningen kommer fram till att Sverige tills vidare bör behålla och utveckla ordningen med ett utökat skydd inom förvaltningsområden och ett grundläggande skydd som gäller över hela landet (avsnitt 4.1.1). Utredningen konstaterar att det varit oklart om kommuner har möjlighet att utträda ur förvaltningsområde och lämnar ett förslag till hur en utträdesmöjlighet kan regleras i minoritetslagen (avsnitt 4.1.2). Utredningen föreslår att möjligheten enligt 10 § minoritetslagen att skriftligen kontakta vissa särskilt angivna myndigheter på finska och samiska ska utökas till meänkieli, samt att även Arbetsförmedlingen ska omfattas av bestämmelsen (avsnitt 4.1.3).

En central fråga för utredningen har varit minoritetslagens s.k. grundläggande skydd – vissa bestämmelser som gäller samtliga fem nationella minoriteter eller nationella minoritetsspråk. Utredningen konstaterar att skyddet har fått dåligt genomslag generellt och särskilt utanför förvaltningsområdena (avsnitt 4.2.1). Utredningen

föreslår en rad förtydliganden i lagen. För det första föreslås att det ska anges i en särskild bestämmelse att kommuner och landsting ska anta dokumenterade minoritetspolitiska mål och riktlinjer, som ska följas upp. För det andra föreslås även att de ska vara skyldiga att lämna uppgift om sådana mål och riktlinjer på begäran från den myndighet som ansvarar för uppföljningen av minoritetspolitiken (avsnitt 4.2.2). För det tredje föreslås en förtydligad reglering av skyldigheten att informera enligt 3 § minoritetslagen (avsnitt 4.2.3).

Utredningen behandlar frågor om de nationella minoriteternas rättigheter i fråga om samråd med förvaltningsmyndigheter och annat inflytande i avsnitt 4.3. Utredningen konstaterar att samråd sker på det allmännas villkor och i för liten utsträckning, samt att de nationella minoriteterna inte har tillräckliga förutsättningar för att vara jämbördiga parter. Innebörden av förvaltningsmyndigheters skyldighet att samråda med nationella minoriteter föreslås därför formuleras tydligare i lagen (avsnitt 4.3.2). Utredningen föreslår att vissa myndigheter får i uppdrag att stärka minoritetsorganisationernas förutsättningar att utöva inflytande genom utbildning och andra kunskaps- höjande åtgärder (avsnitt 4.3.3).

Utredningen konstaterar därtill att barn och unga kommer till tals i för liten utsträckning. Utredningen föreslår därför att det anges i lagen att myndigheter särskilt ska beakta förutsättningarna för barn och unga som tillhör nationella minoriteter i frågor om inflytande och samråd (avsnitt 4.3.4).

Utredningen konstaterar även att arbetsbördan för de nationella minoriteternas organisationer på riksnivå har ökat sedan 2010, framför allt på grund av samråd, och att arbetsbördan kan förutses öka. Utredningen föreslår att bidraget enligt förordningen (2005:765) om statsbidrag till nationella minoriteter minst ska fördubblas och att det särskilda stöd som lämnas till Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars riksförbund – Tornionlaaksolaiset ska höjas. Vidare föreslås att staten lämnar ett sådant stöd även till lämpliga riksorganisationer som företräder den judiska och den romska minoriteten (avsnitt 4.3.5).

Utredningen behandlar även frågor som rör statsbidraget till kommuner och landsting i förvaltningsområde men kommer fram till att det inte finns skäl att förändra den nuvarande ordningen (avsnitt 4.4).

Utredningen gör i kapitel 5 en översyn av ordningen för uppföljning och samordning av minoritetspolitiken. Utredningen kommer

fram till att den nuvarande ordningen har brister och föreslår att regeringen inrättar en särskild myndighet för uppföljning, samordning och främjande av minoritetspolitiken (avsnitt 5.1 och 5.2). I kapitel 5 gör utredningen även bedömningen att det för närvarande inte är möjligt att stärka de nationella minoriteternas rättigheter genom att införa en överklagandemöjlighet (avsnitt 5.3).

Som en del av översynen av minoritetslagen har utredningen haft ett särskilt uppdrag att analysera regleringen av rätten till förskola respektive äldreomsorg på nationella minoritetsspråk. Dessa behandlas i kapitel 6 respektive 7.

Utredningen lämnar en rad förslag som tydliggör rätten till förskola m.m. inom förvaltningsområde. Utredningen föreslår att kommuner ska vara skyldiga att erbjuda hela eller en väsentlig del av förskoleundervisningen på dessa språk, att de ska vara skyldiga att fråga vårdnadshavare om deras önskemål om förskola på språken och att det tydliggörs att den generella tidsfristen för erbjudande om förskola även gäller erbjudande om förskola på minoritetsspråk (avsnitt 6.3.2–6.3.4).

Utredningen lämnar även vissa förslag som helt eller delvis tar sikte på samtliga nationella minoritetsspråk. Skolverket föreslås få i uppdrag att ta fram stöd till huvudmän i förskolan. Detta stöd ska avse både de särskilda rättigheterna i förvaltningsområden och de metoder som kan användas generellt i förskolan för att denna ska kunna fylla en funktion i revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken (avsnitt 6.2.1). Utredningen föreslår även att regeringen överväger att komplettera begreppet modersmål med begreppet kulturarvsspråk för de nationella minoritetsspråken i lagstiftning som rör skola och förskola (avsnitt 6.2.2).

Utredningen lämnar förslag som stärker de nationella minoriteternas rättigheter inom äldreomsorgen. Utredningen föreslår en förtydligad reglering av äldreomsorg på minoritetsspråk såväl inom som utanför förvaltningsområde (avsnitt 7.3). Utredningen föreslår att även jiddisch och romani chib ska ges ett visst skydd, samt att kommuner ska vara skyldiga att informera den som ansöker om äldreomsorg om minoritetsrättigheterna. Den föreslagna regleringen lyfter även fram äldres behov av att upprätthålla och kunna känna sig trygga i sin kulturella identitet.

Det har under utredningens gång blivit tydligt att möjligheterna för det allmänna, främst kommuner och landsting, att leva upp till

skyldigheterna i lagen begränsas av brist på språkkunnig personal. Utredningen behandlar detta i kapitel 8 och föreslår uppdrag till myndigheter att utveckla uppdragsutbildningar och att pröva att komplettera relevanta yrkesexamina (avsnitt 8.2.2).

Utredningen går igenom de nationella minoriteternas behov när det gäller hälso- och sjukvård i kapitel 9 och konstaterar bl.a. att behovet av kunskaper om dessa gruppers hälsosituation är stort, samt att det saknas stöd för vårdgivare vad gäller bemötande och kunskap om de nationella minoriteterna. Utredningen bedömer att de nationella minoriteternas rättigheter behöver stärkas inom vården. Utredningen föreslår att det införs ett krav på kunskap om de nationella minoriteterna, deras hälsosituation och deras olika behov i vårdutbildningar på högskolenivå samt att nationella minoriteter lyfts fram särskilt i patientlagen och hälso- och sjukvårdslagen (avsnitt 9.3.1). Utredningen gör även bedömningen att regeringen bör överväga att etablera ett centrum för samisk hälsa (avsnitt 9.3.2). Därtill föreslås ett tydligare uppdrag till myndigheter inom hälso- och sjukvårdsområdet (avsnitt 9.3.3).

Utredningen har haft i uppdrag att utvärdera de samiska språkcentrumen, vilket behandlas i kapitel 10. För detta ändamål har utredningen anlitat professor emerita Leena Huss vars utvärdering finns som bilaga 2 till betänkandet. Utredningen bedömer att språkcentrumens arbete är ett nödvändigt och värdefullt bidrag till revitaliseringen av det samiska språket samt att dessa bör fortsätta sitt arbete. Utredningen föreslår att Institutet för språk och folkminnen får i uppdrag att utreda formerna för att inrätta språkcentrum även för meänkieli och finska, samt utreda förutsättningarna för att skapa motsvarande funktion för jiddisch och romani chib.

I kapitel 11 går utredningen igenom behovet av, och lämnar förslag till, kunskapshöjande åtgärder och synliggörande av nationella minoriteter och minoritetsspråk. Utredningen konstaterar att kunskapsnivån är låg. Utbildningsradion (UR) är den enskilda aktör som på senare tid mer omfattande tagit fram kunskapshöjande program såväl för skolan som riktade till allmänheten genom sändningar i public service.

Utredningen bedömer bl.a. att det i det kommande sändningstillståndet för public service-media bör tas hänsyn inte enbart till kvantitet utan även kvalitet i fråga om sändningar på de nationella minoritetsspråken. Utredningen bedömer vidare att jiddisch bör ges

samma ställning i sändningstillståndet som övriga minoritetsspråk (avsnitt 11.2.2).

När det gäller utbildningsväsendet konstaterar utredningen att målet i skolans läroplaner om kunskap om de nationella minoriteterna uppfylls i allt för låg utsträckning. Utredningen föreslår att uppdrag ges till Skolverket att genomföra en riktad efterhandsgranskning av läromedel, med avseende på hur de nationella minoriteterna och deras rättigheter framställs, samt att regeringen överväger att ge Skolverket i uppdrag att utöka utbudet av utbildningsmaterial om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken (avsnitt 11.3.1). Därtill föreslår utredningen att regeringen ser över möjligheterna att införa ett krav på kunskap om de nationella minoriteterna och deras rättigheter i examensmålen för lärare, samt ger Skolverket i uppdrag att vidta kunskapshöjande insatser i skolan (avsnitt 11.3.2).

Utredningen föreslår även att regeringen ger Folkbildningsrådet i uppdrag att utarbeta en handlingsplan för ökad medvetenhet om de nationella minoriteterna och deras rättigheter inom folkbildningen. I fråga om examensmålen för folkhögskollärare föreslås ett tillägg om att beakta nationella minoriteters rättigheter (avsnitt 11.3.3). Utredningen föreslår dessutom att Kungliga Biblioteket, Myndigheten för kulturanalys, Riksantikvarieämbetet, Riksteatern och Statens historiska muséer ges i uppdrag att också beakta nationella minoriteter och minoritetsspråk i sin verksamhet (avsnitt 11.4.4).

Utredningen behandlar i kapitel 12 slutligen ett antal frågeställningar som inte uttrycks i utredningens direktiv men ändå har bäring på utredningens huvuduppdrag:

- språk som diskrimineringsgrund (avsnitt 12.1),
- behovet att se över vilka nationella minoriteter och minoritetsspråk som bör erkännas av Sverige och benämningen av dessa (avsnitt 12.2)
- bevarandeprogram för de nationella minoritetsspråken (avsnitt 12.3)
- Institutets för språk och folkminnen ansvar för språkvård i fråga om de nationella minoriteternas varieteter och dialekter (avsnitt 12.5)

- hanteringen av historiska övergrepp och kränkningar (avsnitt 12.6)
- behovet av egna institutioner för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken (avsnitt 12.7) och
- behovet av att regeringen i dialog med Sveriges Kommuner och Landsting lyfter frågan om efterlevnaden av minoritetslagen (avsnitt 12.8).

Utredningen tar i avsnitt 12.4 särskilt ställning mot den negativa särbehandlingen av det nationella minoritetsspråket jiddisch i flera sammanhang såsom vid utfärdande av sändningstillstånd för public service-företagen och insatser för lärarutbildning.

Summary

(sammanfattning på engelska)

Sweden's minorities policy has made two important advances with the minorities policy reform that was implemented in 2010, when the Act on National Minorities and Minority Languages (2009:724), hereinafter referred to as the Minorities Act, entered into force.

Firstly, the number of municipalities in administrative areas for Finnish, Meänkieli and Sami increased during the first five years from 38 to 75. The number of county councils in the administrative areas increased during the same period from eight to 14. In addition, some ten municipalities have decided to apply to be included in an administrative area. The fact that so many new municipalities have chosen to commit to the additional minority rights this entails is thanks to the comprehensive mobilisation that has taken place locally by the national minorities.

Secondly, the two Sami language centres established in 2010 within the Sami Parliament and located in Östersund and Tärnaby have in just a short period of time successfully developed methods for the necessary revitalisation of the Sami language and its varieties. This is also significant for continued efforts to revitalise the four other minority languages.

However, in this context it must unfortunately be noted that minorities policy has almost completely failed in terms of guaranteeing the fundamental rights that all five national minorities should enjoy in all municipalities in this country. More than seven years after the entry into force of the Minorities Act, it remains the case that a large majority of this country's municipalities are barely or not at all affected by the Act's requirements concerning support to the five national minorities and their rights. The majority in society still have extremely inadequate knowledge of the national minorities

and the minority languages, and of their place in Sweden today and historically.

The Inquiry was tasked with conducting a concerted analysis of minorities policy, reviewing the Minorities Act and looking into a number of specific issues.

With regard to the overall direction of minorities policy, the Inquiry has made two assessments (section 3.8). The first assessment is that minorities policy needs to focus more on the transfer of language and culture between the generations. Therefore, of the three sub-goals of minorities policy, the goal concerning language and cultural identity should be given special priority. In particular, issues concerning the revitalisation of language and young people's participation should be given priority.

The other overall assessment is that minorities policy needs to be better integrated into other policy areas. The Inquiry notes that minorities policy is cross-sectoral, but that it runs the risk at all levels of society of ending up in a silo separated from other policy areas. The Inquiry considers that the Government and other public sector actors should strive to better integrate minorities policy issues into other areas. Two proposals are especially aimed at this: the transfer of the regulation of national minorities rights within preschool (section 6.3.5) and elderly care (section 7.5) from the Minorities Act to the Education Act and the Social Services Act respectively.

The emphasis of the Inquiry's remit was on evaluating the Minorities Act and issues related to it. The Inquiry makes a number of assessments in this regard and presents a number of proposals in chapter 4. The Inquiry concludes that Sweden should for the time being maintain and develop the system of greater protection in the administrative areas and basic protection throughout the country (section 4.1.1). The Inquiry notes that it has been unclear whether municipalities have the option of withdrawing from an administrative area and presents a proposal on how a withdrawal option could be regulated in the Minorities Act (section 4.1.2). The Inquiry proposes that the option under Section 10 of the Minorities Act of contacting in writing a number of specified agencies in Finnish and Sami should be expanded to also include Meänkieli, and that Arbetsförmedlingen (the Swedish public employment service) should also be covered by the provision (section 4.1.3).

One key issue for the Inquiry was the fundamental protection set out in the Minorities Act – certain provisions that apply to all five national minorities or national minority languages. The Inquiry notes that this protection has had very little impact in general, and this is particularly true outside the administrative areas (section 4.2.1). The Inquiry proposes a number of clarifications of the Act. Firstly, we propose that a special provision state that municipalities and county councils must adopt documented minority policy objectives and guidelines, which are to be followed up. Secondly, we propose that they be obliged to provide details of these objectives and guidelines upon request by the agency responsible for the follow-up of minorities policy (section 4.2.2). Thirdly, we propose clearer regulation of the obligation to provide information under Section 3 of the Minorities Act (section 4.2.3).

The Inquiry addresses issues concerning the national minorities' rights with regard to consultation with administrative authorities and other influence in section 4.3. The Inquiry notes that consultation takes place on the public authorities' terms and much too infrequently, and that the national minorities do not have adequate conditions to be equal parties. Therefore, the Act should more clearly state what the obligation of administrative authorities to consult with national minorities involves (section 4.3.2). The Inquiry proposes that certain government agencies should be tasked with strengthening the minorities organisations' prospects of exercising influence through education and other knowledge-enhancing measures (section 4.3.3).

The Inquiry also notes that children and young people have too few opportunities to make their voices heard. The Inquiry therefore proposes that the Act should state that agencies must pay particular attention to the conditions for children and young people who belong to national minorities concerning influence and consultation (section 4.3.4).

The Inquiry also notes that the workload of the national minorities organisations at national level has increased since 2010, primarily due to consultation, and that the workload is expected to increase further. The Inquiry proposes that the grant under the Ordinance on government grants for national minorities (2005:765) be at least doubled and that the special support provided to the Delegation of Swedish Finns and the Tornedalian Association be increased.

Moreover, we propose that central government also provide such support to suitable national organisations that represent the Jewish and Roma minorities (section 4.3.5).

The Inquiry also addresses issues concerning the government grant to municipalities and county councils in administrative areas, but concludes that there is no reason to change the current system (section 4.4).

In chapter 5, the Inquiry reviews the system of follow-up and coordination of minorities policy. The Inquiry concludes that the current system is flawed and proposes that the Government establish a special agency for the follow-up, coordination and promotion of minorities policy (sections 5.1 and 5.2). In chapter 5, the Inquiry also concludes that it is currently not possible to strengthen the national minorities' rights by introducing the possibility to appeal (section 5.3).

As part of the review of the Minorities Act, the Inquiry has had the special task of analysing the regulation of the right to preschool and elderly care in national minority languages. These are addressed in chapters 6 and 7 respectively.

The Inquiry presents a series of proposals clarifying the right to preschool etc. within an administrative area. The Inquiry proposes that municipalities be obliged to offer all or a substantial part of preschool teaching in these languages, that they be obliged to ask custodial parents about their wishes for preschool in these languages and that it be made clearer that the general deadline for offering a preschool place also applies to offers for preschool places in minority languages (sections 6.3.2–6.3.4).

The Inquiry also presents certain proposals that fully or partially target all of the national minority languages. We propose that the National Agency for Education be tasked with providing support to preschool organisers. This support should cover both the special rights in the administrative areas and the methods that can be used in preschools in general to enable them to fulfil the function of revitalising the national minority languages (section 6.2.1). The Inquiry also proposes that the Government consider supplementing the term 'mother tongue' with the term 'cultural heritage language' for the national minority languages in legislation related to school and preschool (section 6.2.2).

The Inquiry presents proposals that strengthen the national minorities' rights within elderly care. The Inquiry proposes clearer regulation of elderly care in minority languages both within and outside administrative areas (section 7.3). The Inquiry proposes that Yiddish and Romani Chib should also be given a certain level of protection and that municipalities should be obliged to inform people applying for elderly care about minority rights. The proposed regulation also highlights elderly people's need to maintain, and feel secure in, their cultural identity.

In the course of the Inquiry, it has become clear that the possibilities for the public sector (primarily municipalities and county councils) to live up to the obligations set down in the Act are limited by a lack of staff who can speak the minority languages. The Inquiry deals with this in chapter 8 and proposes tasking agencies with developing contract training programmes and testing supplementing relevant professional degrees.

The Inquiry reviews the national minorities' needs in terms of health and medical care in chapter 9 and notes that there is a major need for knowledge of these groups' health situations, and that caregivers lack support in their approach to and knowledge of the national minorities. The Inquiry considers that the rights of national minorities need to be strengthened in the care sector. The Inquiry proposes the introduction of a requirement for knowledge about the national minorities, their health situations and their differing needs in medical training programmes at higher education level, and that the national minorities be specifically highlighted in the Patients Act and the Health and Medical Services Act (section 9.3.1). The Inquiry also considers that the Government should consider establishing a centre for Sami health (section 9.3.2). In addition, we propose a clearer remit for agencies in the health and medical care sector (section 9.3.3).

The Inquiry was tasked with evaluating the Sami language centres, which are addressed in chapter 10. To this end, the Inquiry engaged Professor Emerita Leena Huss, whose evaluation is included as annex 2 to the report. The Inquiry considers that the language centres' work provides a necessary and valuable contribution to the revitalisation of the Sami language and that they should continue their work. The Inquiry proposes that the Institute for Language and Folklore be instructed to look into the establishment of a language centre for

Meänkieli and Finnish as well, and to investigate the conditions for creating equivalent functions for Yiddish and Romani Chib.

In chapter 11, the Inquiry examines the need for – and presents proposals for – knowledge-enhancing measures and giving visibility to national minorities and minority languages. The Inquiry considers that the level of knowledge is low. The Swedish Educational Broadcasting Company is the individual actor that has recently produced knowledge-enhancing programmes for schools which are targeted at the general public through public service broadcasting.

The Inquiry considers that the upcoming broadcasting licence for public service media should take into account not only the quantity, but also the quality of broadcasts in the national minority languages. Further, the Inquiry considers that Yiddish should be given the same status in the broadcasting licence as the other minority languages (section 11.2.2).

As regards the education system, the Inquiry considers that the objective in school curriculums on knowledge about the national minorities is far from being adequately met. The Inquiry proposes that the National Agency for Education be tasked with conducting a targeted subsequent review of teaching aids in terms of how the national minorities and their rights are presented, and that the Government consider instructing the National Agency for Education to extend the range of education material on the national minorities and the minority languages (section 11.3.1). In addition, the Inquiry proposes that the Government review the possibility of introducing a knowledge requirement concerning the national minorities and their rights in the examination goals for teachers, and task the National Agency for Education with introducing knowledge-enhancing measures in schools (section 11.3.2).

The Inquiry also proposes that the Government task the Swedish National Council of Adult Education with drawing up an action plan for greater awareness of the national minorities and their rights in liberal adult education. Concerning the examination goals for folk high school teachers, we propose an addition on taking into account the rights of national minorities (section 11.3.3). The Inquiry also proposes that the National Library of Sweden, the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis, the Swedish National Heritage Board, Riksteatern (the Swedish national touring theatre) and the National

Historical Museums also be tasked with taking account of national minorities and minority languages in their activities (section 11.4.4).

Finally, in chapter 12, the Inquiry addresses a number of issues that are not explicitly mentioned in the Inquiry's remit but that still have a bearing on the main remit of the Inquiry:

- language as a ground of discrimination (section 12.1);
- the need to review which national minorities and minority languages should be recognised by Sweden and their names (section 12.2);
- preservation programmes for national minority languages (section 12.3);
- the responsibility of the Institute for Language and Folklore for language planning concerning the national minority languages' varieties and dialects (section 12.5);
- dealing with historical abuses and violations (section 12.6);
- the need for the national minorities and minority languages to have their own institutions (section 12.7); and
- the need for the Government, in dialogue with the Swedish Association of Local Authorities and Regions, to highlight the issue of compliance with the Minorities Act (section 12.8).

In section 12.4, the Inquiry particularly highlights the negative discrimination of the national minority language Yiddish in several contexts, such as the issuing of broadcasting licences for public service companies and teacher education measures.

Tiivistelmä

(sammanfattning på finska)

Vähemmistöpolitiikka on ottanut kaksi merkittävää askelta eteenpäin vähemmistöpoliittisen uudistuksen myötä, joka toteutettiin vuonna 2010 kun mm. laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä (2009:724), alla vähemmistölaki, astui voimaan.

Ensinnäkin kuntien määrä suomenkielen, meänkielen ja saamen hallintoalueilla kasvoi ensimmäisten viiden vuoden aikana 38:sta 75:een. Maakäräjien määrä hallintoalueilla kasvoi samalla ajanjaksolla 8:sta 14:sta. Lisäksi kymmenkunta kuntaa on päättänyt hakea hallintoalueen jäsenyyttä. Se että niin monet uudet kunnat ovat päättäneet osallistua vähemmistöoikeuksien lisäämiseen, johtuu kansallisten vähemmistöjen paikallisesti toteuttamasta laajasta mobilisaatiosta.

Lisäksi kaksi saamelaista kielikeskusta, jotka perustettiin 2010 Saamelaiskäräjien yhteyteen Östersundiin ja Tärnabyhyn, ovat lyhyessä ajassa kehittäneet keinoja saamen kielen ja sen muunnosten elvyttämiseen. Tällä on merkittävä vaikutus myös neljän muun vähemmistökielen tärkeän elvyttämistyön jatkon kannalta.

Kuitenkin tässä yhteydessä on valitettavasti todettava, että vähemmistöpolitiikka on epäonnistunut lähes täysin kaikkien viiden vähemmistön perusoikeuksien toteuttamisessa maan kaikissa kunnissa. Vielä yli seitsemän vuotta vähemmistölain voimaantulosta valtaosa maan kunnista ei koe lain vaatimusten tuesta ja oikeuksista viidelle kansalliselle vähemmistölle koskevan heitän suuressa määrin tai jopa lainkaan. Enemmistöyhteiskunnan tietämys kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä sekä niiden asemasta Ruotsissa tänä päivänä ja myös historiallisesti on vieläkin erittäin puutteellinen.

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tehdä johdonmukainen analyysi vähemmistöpolitiikasta, tarkastella vähemmistölakia sekä tutkia joitakin erityiskysymyksiä.

Tutkimuksessa on tehty kaksi arviointia (kohta 3.8) vähemmistöpolitiikan yleisestä kohdistamisesta. Ensimmäinen arvio on, että vähemmistöpolitiikka tulee kohdistaa nykyistä enemmän kielen ja kulttuurin välittämiseen sukupolvien välillä. Vähemmistöpolitiikan kolmesta osatavoitteesta tulee erityinen huomio kohdistaa kieli- ja kulttuuri-identiteettitavoitteelle. Erityisesti kielen elvyttämiseen ja nuorten osallistumiseen liittyvät asiat tulee asettaa etusijalle.

Toinen kokonaisarvio on, että vähemmistöpolitiikka on integroitava paremmin muihin politiikanaloihin. Tutkimuksessa todetaan, että vähemmistöpolitiikka on sektoreiden ylittävää, mutta että riskinä on, että se kaikissa yhteiskuntaluokissa joutuu muiden politiikan alueiden varjoon. Tutkimuksessa arvioidaan, että hallituksen ja muun julkisen toiminnan on pyrittävä yhä enemmän integroimaan vähemmistöpoliittiset kysymykset muihin sektorialueisiin. Tähän pyritään etenkin kahden ehdotuksen avulla, eli säännös kansallisten vähemmistöjen oikeuksista esikoulussa (kohta 6.3.5) sekä säännös vanhustenhuollosta (kohta 7.5) siirrettäisiin vähemmistölaista koululakiin ja vastaavasti sosiaalihuoltolakiin.

Tutkimuksen toimeksiannon painopisteenä on ollut vähemmistölain arviointi ja siihen liittyvät asiat. Tutkimuksen tässä osassa käydään läpi joukko arviointeja ja luvussa 4 esitetään ehdotuksia. Tutkimuksessa todetaan, että Ruotsin tulee toistaiseksi säilyttää ja kehittää hallintoalueiden laajennetun turvan säännöstä ja koko maan kattavaa perusturvaa (kohta 4.1.1). Tutkimuksessa todetaan, että on ollut epäselvää onko kunnilla mahdollisuus erota hallintoalueesta ja ehdotetaan miten eroamisesta voidaan säätää vähemmistölaissa (kohta 4.1.2). Tutkimuksessa ehdotetaan, että vähemmistölain 10 § mukaiseen kirjalliseen yhteydenottoon viranomaisiin lisätään meänkieli suomen ja saamen lisäksi ja että myös Arbetsförmedlingen (Työnvälitys) kuuluisi säännöksen piiriin (kohta 4.1.3).

Eräs keskeinen aihe tutkimuksessa on ollut vähemmistölain nk. perusturva - jotkut säännökset koskevat kaikkia viittä kansallista vähemmistöä tai kansallisia vähemmistökieliä. Tutkimuksessa todetaan, että turvalla on yleisesti ollut heikko vaikutus erityisesti hallintoalueiden ulkopuolella (kohta 4.2.1). Tutkimuksessa ehdotetaan

joitakin selvennyksiä lakiin. Ensimmäkin ehdotetaan, että erityissäännöksessä tulisi esittää, että kuntien ja maakäräjien tulisi noudattaa dokumentoituja vähemmistöpoliittisia seurattavia tavoitteita ja suuntaviivoja. Toiseksi ehdotetaan, että näillä olisi velvollisuus ilmoittaa tällaisista tavoitteista ja suuntaviivoista vähemmistöpolitiikan seurannasta vastaavan viranomaisen pyynnöstä (kohta 4.2.2). Kolmanneksi ehdotetaan tiedottamisvelvollisuussäännöksen selkeyttämistä vähemmistölain 3 § mukaan (kohta 4.2.3).

Tutkimuksen kohdassa 4.3 käsitellään aiheita, jotka koskevat kansallisten vähemmistöjen oikeuksia, kuulemista hallintoviranomaisten toimesta ja muuta vaikutusvaltaa. Tutkimuksessa todetaan, että kuuleminen tapahtuu julkisilla ehdoilla ja liian pienessä mittakaavassa ja että kansallisilla vähemmistöillä ei ole riittäviä edellytyksiä toimia tasavertaisina kumppaneina. Hallintoviranomaisten velvollisuutta kuulla kansallisia vähemmistöjä ehdotetaan siksi muotoiltavan selkeämmin laissa (kohta 4.3.2). Tutkimuksessa ehdotetaan, että erälle viranomaisille annetaan tehtäväksi vahvistaa vähemmistöorganisaatioiden edellytyksiä käyttäen vaikutusvaltaa koulutuksen ja muiden tietämystä lisäävien toimenpiteiden avulla (kohta 4.3.3).

Tutkimuksessa todetaan lisäksi, että lapset ja nuoret pääsevät ilmaisemaan mielipiteensä liian vähäisessä laajuudessa. Tutkimuksessa ehdotetaan siksi, että laissa todettaisiin, että viranomaisten on huomioitava kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten edellytykset vaikutusvallan käyttöön ja kuulemiseen (kohta 4.3.4).

Tutkimuksessa todetaan myös, että kansallisten vähemmistöorganisaatioiden työmäärä kansallisella tasolla on lisääntynyt vuodesta 2010, etenkin kuulemisen takia ja että työmäärän odotetaan lisääntyvän entisestään. Tutkimuksessa ehdotetaan, että valtionavustuksesta kansallisille vähemmistöille laaditun säännöksen (2005:765) mukaan avustus tulisi vähintään tuplata ja että Ruotsinsuomalaisen valtuuskunnalle ja Tornionjokilaaksolaisille myönnettävää avustusta tulisi nostaa. Lisäksi ehdotetaan, että valtio myöntää tämän avustuksen myös soveltuville keskusjärjestöille, jotka edustavat juutalais- ja romanivähemmistöjä (kohta 4.3.5).

Tutkimuksessa käsitellään myös aiheita, jotka liittyvät valtionavustuksiin hallintoalueen kunnille ja maakäräjille, mutta tutkimuksessa todetaan, että nykyistä säännöstä ei ole syytä muuttaa (kohta 4.4).

Tutkimuksen 5. luvussa tarkastellaan säännöstä vähemmistöpolitiikan seurannasta ja yhteensovittamisesta. Tutkimuksessa todetaan, että nykyinen säännös on puutteellinen ja ehdotetaan, että hallitus nimittää erityisen viranomaisen seurantaa, yhteensovittamista ja vähemmistöpolitiikan edistämistä varten (kohdat 5.1 ja 5.2). Tutkimuksen luvussa 5 arvioidaan myös, että kansallisten vähemmistöjen oikeuksia ei tällä hetkellä ole mahdollista vahvistaa valitusoikeuden käyttöönnotolla (kohta 5.3).

Osana vähemmistölain tarkastelua on tutkimuksen erityisenä tehtävänä ollut analysoida oikeutta esikouluun sekä vanhustenhuoltoon kansallisilla vähemmistökielillä. Näitä käsitellään luvuissa 6 ja 7.

Tutkimus sisältää useita ehdotuksia, jotka selkeyttävät oikeutta mm. esikouluun hallintoalueella. Tutkimuksessa ehdotetaan, että kunnilla tulisi olla velvollisuus tarjota esikouluopetusta kokonaan tai osittain näillä kielillä. Kunnilla tulisi myös olla velvollisuus tiedustella huoltajilta heidän toivomuksiaan esikoulusta näillä kielillä ja lisäksi tulisi selkeyttää, että yleinen määräaika esikoulun tarjoamiselle pätee myös esikoulun tarjoamiselle vähemmistökielillä (kohta 6.3.2-6.3.4).

Tutkimuksessa tehdään myös joitakin ehdotuksia, jotka kokonaan tai osittain suuntautuvat kaikkiin kansallisiin vähemmistökieliin. Ehdotetaan, että koululautakunta saa tehtäväkseen antaa esikoulun päivastuulliselle tukea. Tämän tuen tulee liittyä erityisoikeuksiin hallintoalueilla ja niihin keinoihin, joita voidaan hyödyntää yleisesti esikoulussa, jotta voidaan myötävaikuttaa kansallisten vähemmistökielten elvyttämiseen (kohta 6.2.1). Tutkimuksessa ehdotetaan myös, että hallitus harkitsee äidinkielen käsitteen täydentämistä kulttuuriperintökielen käsitteellä kansallisten vähemmistökielten osalta koulua ja esikoulua käsittelevässä lainsäädännössä (kohta 6.2.2).

Tutkimuksessa ehdotetaan keinoja, joilla vahvistetaan kansallisten vähemmistöjen oikeuksia vanhustenhuollossa. Tutkimuksessa ehdotetaan vanhustenhuoltoon liittyvien säännösten selkeyttämistä vähemmistökielten osalta sekä hallintoalueiden sisä- että ulkopuolella (kohta 7.3). Tutkimuksessa ehdotetaan, että myös jiddille ja romani chibille annetaan tietty suojia ja että kunnilla tulee olla velvollisuus informoida vanhustenhuoltoa hakevalle vähemmistöjen oikeuksista. Ehdotettu asetus nostaa myös esiin vanhusten tarpeen ylläpitää kulttuuri-identiteettiään ja tuntee olonsa turvallisiksi siinä.

Tutkimuksen aikana on käynyt selväksi, että puute kielitaitoisesta henkilökunnasta rajoittaa suuren yleisön, erityisesti kuntien ja maakäräjien, mahdollisuuksia noudattaa laissa määriteltyjä velvollisuuksia. Tätä käsitellään tutkimuksen 8. luvussa. Viranomaisille ehdotetaan tehtäväkoulutusten kehittämistä ja olennaisten ammatillisten tutkintojen täydentämistä (kohta 8.2.2).

Tutkimuksen 9. luvussa käydään läpi kansallisten vähemmistöjen terveydenhuoltoon liittyviä tarpeita ja siinä todetaan, että tiedon tarve näiden ryhmien terveystilanteesta on suuri. Lisäksi hoitajat tarvitsevat lisää tietoa kansallisista vähemmistöistä ja tukea näiden kohtaamiseen. Tutkimuksessa arvioidaan, että kansallisten vähemmistöjen oikeuksia on vahvistettava terveydenhuollossa. Tutkimuksessa ehdotetaan, että hoitoalan koulutukseen korkeakoulutasolla lisätään vaatimus koulutuksesta, joka liittyy kansallisiin vähemmistöihin, heidän terveydentilaansa ja tarpeisiinsa. Kansalliset vähemmistöt tulee myös huomioida erityisesti potilaslaissa ja terveydenhuoltolaissa (kohta 9.3.1). Tutkimuksen mukaan hallituksen tulee harkita terveydenhuoltokeskuksen perustamista saamelaisille (kohta 9.3.2). Lisäksi terveydenhuoltoalan viranomaisille ehdotetaan selkeämpää toimeksiantoa (kohta 9.3.3).

Tutkimuksen tehtävänä on ollut arvioida saamelaiset kielikeskukset ja tätä käsitellään luvussa 10. Tätä varten tutkimuksen puitteissa on palkattu professori emerita Leena Huss, jonka arviointi on mietinnön liitteenä 2. Tutkimus katsoo, että kielikeskusten työ muodostaa tarpeellisen ja arvokkaan lisän saamen kielen elvyttämiselle ja että näiden tulee jatkaa työtään. Tutkimus ehdottaa, että Institutet för språk och folkminnen (kielen ja kansanperinteen laitos) saa tehtäväkseen tutkia meänkielen ja suomen kielikeskusten perustamista sekä tutkia edellytyksiä vastaavan toiminnan luomiseksi jiddille ja romani chibille.

Tutkimuksen 11. luvussa käydään läpi tarvetta toimenpiteille tietämystason lisäämiseksi ja kansallisten vähemmistöjen ja vähemmistökielten näkyvyyden nostamiseksi sekä annetaan ehdotuksia näihin liittyen. Tutkimuksessa todetaan, että tietämystaso on matala. Utbildningsradion (koulutusradio) on yksittäisenä toimijana viime aikoina tuonut laajemmin esille koulutusta lisäävää ohjelmaa sekä kouluille että suurelle yleisölle public service -ohjelmien muodossa.

Tutkimuksessa katsotaan mm., että jatkossa public service -median lähetyksissä tulee huomioida määrän lisäksi myös lähetyksien laatu kansallisilla vähemmistökielillä. Tutkimuksessa katsotaan lisäksi, että jiddille tulee antaa lähetyksiin liittyen sama asema kuin muille vähemmistökielille (kohta 11.2.2).

Tutkimuksessa todetaan koulutusjärjestelmään liittyen, että koulujen opetusohjelmissa tavoite kansallisten vähemmistöjen tietämyksestä ei toteudu riittävällä tasolla. Tutkimuksessa ehdotetaan, että koululautakunnalle annetaan tehtäväksi toteuttaa kohdistettu oppimateriaalien jälkitarkastus selvittämään miten kansalliset vähemmistöt ja heidän oikeutensa esitetään. Lisäksi hallituksen tulee harkita antaako se koululautakunnalle tehtäväksi lisätä kansallisten vähemmistöjen ja vähemmistökielten opetusmateriaalin tarjontaa (kohta 11.3.1). Lisäksi tutkimuksessa ehdotetaan, että hallitus tutkii mahdollisuuksia lisätä opettajien tutkintotavoitteisiin vaatimus tietämyksestä kansallisista vähemmistöistä ja heidän oikeuksistaan sekä antaa koululautakunnalle tehtäväksi aloittaa tietämystä lisääviä panostuksia kouluissa (kohta 11.3.2).

Tutkimuksessa myös ehdotetaan, että hallitus antaa Folkbildningsrådetille (kansanopistot) tehtäväksi kehittää toimintasuunnitelma lisäämään tietämystä kansallisista vähemmistöistä ja heidän oikeuksistaan aikuiskoulutuksen piirissä. Kansanopiston opettajien tutkintotavoitteisiin ehdotetaan lisäystä kansallisten vähemmistöjen oikeuksien huomioimisesta (kohta 11.3.3). Tutkimuksessa ehdotetaan lisäksi, että Kungliga Biblioteket (kuninkaallinen kirjasto), Myndigheten för kulturanalys (kulttuurianalyyttiviranomainen), Riksantikvarieämbetet (valtiovirasto, joka vastaa kulttuuriympäristöön ja kulttuuriperintöön liittyvistä asioista), Riksteatern (kansallisteatteri) ja Statens historiska muséer (museovirasto) saavat tehtäväksi myös huomioida kansalliset vähemmistöt ja vähemmistökielet toiminnassaan (kohde 11.4.4).

Tutkimuksen 12. luvussa käsitellään lopuksi kysymyksiä, joita ei esitetä tutkimuksen ohjeissa, mutta jotka kuitenkin vaikuttavat tutkimuksen päätehtävään:

- kieli syrjintäperusteena (kohta 12.1),
- tarkastelu siitä mitä kansallisia vähemmistöjä ja vähemmistökieliä Ruotsin tulee tunnustaa sekä näiden kuvaukset (kohta 12.2)

- ohjelma kansallisten vähemmistökielten säilyttämiselle (kohta 12.3)
- Kielen ja kansanperinteen laitoksen (Institutet för språk och folkminnen) vastuu kielenhuollosta liittyen kansallisten vähemmistöjen eroavaisuuksiin ja murteisiin (kohta 12.5)
- historiallisten vihamielisyyksien ja loukkausten käsittely (kohta 12.6)
- kansallisten vähemmistöjen ja vähemmistökielten tarve omiin laitoksiin (kohta 12.7) ja
- miten hallitus vuoropuhelussa Ruotsin kuntien ja maakäräjien kanssa voi nostaa esille vähemmistölain noudattamisen (kohta 12.8).

Tutkimuksen kohdassa 12.4 otetaan erityisesti kantaa vähemmistökieli jiddin negatiiviseen kohteluun useassa eri yhteydessä kuten lähetyslupien myöntämisessä public service -yrityksille sekä opettajankoulutuksessa.

קיצור (sammanfattning på jiddisch)

בנוגה מינאַריטעט־פּאָליטיק זײַנען צוויי וויכטיקע זאַכן געשען אין משך פֿון דער מינאַריטעט־פּאָליטישער רעפֿאָרעם פֿון 2010. דעמאָלט, האָט מען למשל דורכגעפֿירט דאָס געזעץ (2009:724) וועגן נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן, וואָס מיר פשוט וועלן רופֿן „דאָס מינאַריטעט־געזעץ“ אין דער אַ טעקסט.

ערשטנס, זײַנען מער קאָמונעס געוואָרן אַ טייל פֿון אַ פֿאַרוואַלטונג־שטח פֿאַר פֿיניש, מיענקיעלי און סאַמיש אין משך פֿון די ערשאַע פֿינף יאָר, אַ פֿאַרגרעסערונג פֿון 38 ביז 75 קאָמונעס. די צאָל קאָמוניס (לאַנדסטויג) איז דעמאָלט אויך פֿאַרגרעסערן געוואָרן פֿון 8 ביז 14. נאָך אַ צענדליק קאָמונעס האָבן באַשלאָסן צו אַפּליקירן פֿדי צו זײַן אַ טייל פֿון אַ פֿאַרוואַלטונג־שטח. די נײַע קאָמונעס האָבן באַשלאָסן צו אַרבעטן פֿאַר ווייטערע מינאַריטעטן־רעכט צוליב דעם גרויסע מאָביליזאַציע פֿון מינאַריטעטן אין די שטחים.

צווייטנס, האָבן די צוויי סאַמישע שפּראַך־צענטערס, וועלכע זײַנען עטאַבלירט געוואָרן אין 2010 דורך דער סאַמישער פֿאַרלאַמענט (סאַמעטינגעט) אין עסטערסונד און טערנאַבי, גיך אַנטוויקלט הצלחהדיקע מעטאָדן פֿדי צו אויפֿלעבן די סאַמישע שפּראַך און די סאַמישע דיאַלעקטן. דאָס איז אויך וויכטיק פֿאַר די פֿיר אַנדערע מינאַריטעט־שפּראַכן.

מע מוז, אָבער, צום באַדויערן קאָנסטאַטירן, אַז די מינאַריטעט־פּאָליטיק איז טאַקע ניט געווען געראַטן ווען עס קומט צו אָפהיטן די גרונטיקע רעכט פֿון די פֿינף נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן וועלכע גילטן אין אַלע שוועדישע קאָמונעס. כאָטש דעם, וואָס דאָס מינאַריטעט־געזעץ איז זיבן יאָר אַלט מײַנען ס'רױבֿ קאָמונעס אַז מע דאַרף זיך ניט אַרטן מיט די געזעצלעכע מינאַריטעטן־רעכט. די מאַיאָריטעט־געזעלשאַפֿט ווייסט ווייניק וועגן די מינאַריטעטן, זייערע שפּראַכן און זייערע היסטאָרישע און היינטיקע פּאָזיציע אין שוועדן.

די אויספֿאַרשונג האַנדלט זיך וועגן דורכפֿירן אַ פֿולשטענדיקן אַנאַליז פֿון דער מינאַריטעט־פּאָליטיק, איבערקוקן דאָס מינאַריטעט־געזעץ און אויספֿאַרשן עטלעכע ספּעציעלע ענינים.

די אויספֿאַרשונג איז געקומען צו צוויי אַלגעמײַנע אויספֿירן ווען עס קומט צו דער מינאַריטעט־פּאָליטיק (טייל 3.8). דער ערשטער אויספֿיר איז אַז מע מוז אַרבעטן מער צו אַריבערפֿירן שפּראַך און קולטור צווישן דורות. דערפֿאַר, זאָל מען פֿאַקוסירן זיך מער אויפֿן אונטער־ציל וועגן דער שפּראַכיקער און קולטורעלער אידענטיטעט לגבי די

אנדערע צוויי אפיציעלע אונטער-צילן פון דער מינאָריטעט-פּאָליטיק. מע זאָל בפרט פריאָריטירן ענינים וועגן שפראַכיקן אויפֿלעב און דער באַטייליקונג פֿון יוגנט. דער צווייטער אַלגעמיינער אויספֿיר איז אַז מען דאַרף בעסער אינטעגרירן די מינאָריטעט-פּאָליטיק אין אַנדערע פּאָליטישע שטחים. די אויספֿאַרשונג פֿירט אויס אַז די מינאָריטעט-פּאָליטיק איז אַ טייל פֿון עטלעכע סעקטאָרן, אָבער עס קערט וועלן בלייבן צום סוף אין אַ „וואַסער-רער“ ביים זייט פֿון די אַנדערע פּאָליטישע שטחים. די אויספֿאַרשונג מיינט אַז די רעגירונג און די מלוכה דאַרפֿן אַרבעטן פֿדי צו אינטעגרירן די מינאָריטעט-פּאָליטיק מיט די אַנדערע שטחים. צוויי פּאַרשלאָגן האַנדלען זיך וועגן דעם; צו אַריבערפֿירן די מינאָריטעטן-רעכט אין קינדערגעטנער (טייל 6.3.5) און געראַטרישע אינסטיטוציעס (טייל 7.5) פֿונעם מינאָריטעט-געזעץ צום שולע-געזעץ און דעם סאָציאַל-געזעץ.

די הויפּט-אויפֿגאַבע פֿון דער אויספֿאַרשונג איז געווען צו אָפּשאַצן דאָס מינאָריטעט-געזעץ און ענינים פֿאַרבונדן מיט דעם. די אויספֿאַרשונג קומט דאָ צו עטלעכע אויספֿירן און שטעלט פֿאַר עטלעכע פּאַרשלאָגן אין קאָפיטל 4. די אויספֿאַרשונג מיינט אַז שוועדן זאָל ווידער אָפּהיטן און אַנטוויקלען די סיסטעם מיט אַ שטאַרקן שייך אין די פֿאַרוואַלטונג-שטחים און אַ גרונטיקן שייך איבערן גאַנצן לאַנד (טייל 4.1.1). די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז עס איז ניט קלאָר צי קאָמונעס קענען אָפהערן צו זיין אַ פֿאַרוואַלטונג-שטח און לאָזט איבער אַ פּאַרשלאָג וועגן ווי אַזוי מע קען דעם רעגולירן אינעם מינאָריטעט-געזעץ (טייל 4.1.2). די אויספֿאַרשונג פּאַרשלאָגט אַז די מיגלעכקייט צו שרייַטלעך שטעלן זיך אין פֿאַרבונדן מיט עטלעכע מלוכישע אינסטאַנצן אויף פֿיניש און סאַמיש זאָל אויך איינשליסן מיענקיעלי, און אַז מע זאָל איינשליסן דעם אַרבעט-צענטער אין דער רעגולאַציע (טייל 4.1.3).

אַ צענטראַלער ענין פֿאַר דער אויספֿאַרשונג איז געווען די אַזוי-גערופֿענע גרונטיקע שייַצן פֿון דעם מינאָריטעט-געזעץ – דאָס הייסט ספּעציעלע רעגולאַציעס וועלכע גילטן פֿאַר אַלדי פֿינף נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן אָדער נאַציאָנאַלע מינאָריטעט-שפראַכן. די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז דער שייך איז, אין אַלגעמיין, ניט געווען אַזוי השפּעהדיק, בפרט אין דרויסן פֿון די פֿאַרוואַלטונג-שטחים (טייל 4.2.1). די אויספֿאַרשונג פּאַרשלאָגט אַז מע זאָל קלאָר מאַכן דעם געזעץ אין עטלעכע פּאַלן. ערשטנס, פּאַרשלאָגן מיר אַז מע זאָל איינשרייַבן אין אַ ספּעציעלער באַשטימונג אַז קאָמונעס און קאָנוטיס מוזן אָננעמען דאָקומענטירטע מינאָריטעט-פּאָליטישע צילן און פּרינציפּן, וועלכע מע דאַרף נאָך דעם אָפּשאַצן. צווייטנס, פּאַרשלאָגן מיר אויך, אַז מע זאָל מוזן ענטפֿערן פּראָגעס וועגן אַזוינע צילן און פּרינציפּן פֿון דעם אינסטאַנץ וואָס טראָגט דאָס אַחריות פֿאַר אָפּשאַצן די מינאָריטעט-פּאָליטיק (טייל 4.2.2). דריטנס, פּאַרשלאָגן מיר אַ קלאָרער רעגולאַציע פֿון דער שולדיקייט צו אינפֿאַרמירן לויטן 3 § מינאָריטעט-געזעץ (טייל 4.2.3).

די אויספֿאַרשונג באַהאַנדלט ענינים וועגן מינאָריטעטן-רעכט ווען עס קומט צו קאָאָפּעראַטיווע מיטינגס (סאַמראַד) מיטן פֿאַרוואַלטונג-אינסטאַנץ און אַנדערע מינים השפּעה אין טייל 4.3. די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז מע פֿירט אָן קאָאָפּעראַטיווע מיטינגס לויט די תנאים פֿון דער עפֿנטלעכקייט און אַז די מינאָריטעטן האָבן ניט גענוג השפּעה פֿאַר אַ גלייַכמאַסיקער צוזאַמענאַרבעט. דערפֿאַר, ווילן מיר קלאָר מאַכן דעם טייַטש פֿון דער שולדיקייט פֿון פֿאַרוואַלטונג-שטחים צו האָבן קאָאָפּעראַטיווע מיטינגס מיט נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן אינעם געזעץ (טייל 4.3.2). די

אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז ספּעציעלע אינסטאַנצן זאָלן קריגן די אויפֿגאַבע צו פֿאַרבעסערן די מיגלעכקייט פֿון מינאָריטעט־אַרגאַניזאַציעס צו האָבן השפּעה דורך אויסבילדונג און אַנדערע אופֿנים צו פֿאַרבעסערן קענטשאַפֿט (טייל 4.3.3).

די אויספֿאַרשונג קומט אויך צום אויספֿיר, אַז מע צוהערט ניט גענוג צו קינדער און יוגנט. דערפֿאַר, פֿאַרשלאָגט די אויספֿאַרשונג אַז מע זאָל אַרײַנשרײַבן אינעם געזעץ אַז מלוכישע אינסטאַנצן זאָלן יאָ געבן אַכטונג קינדער און יוגנט פֿון די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן ווען עס קומט צו השפּעה און קאָאָפּעראַטיווע מיטינגס (טייל 4.3.4).

די אויספֿאַרשונג קומט ווידער צום אויספֿיר, אַז די נאַציאָנאַלע מינאָריטעט־אַרגאַניזאַציעס אַרבעט מער היינט לגבי 2010, בפֿרט צוליב קאָאָפּעראַטיווע מיטינגס, און זיי וועלן מסתּמה אַרבעטן נאָך מער אין דער צוקונפֿט. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז מען פֿאַרטאָפלען דעם עקאָנאָמישן שטיץ לויט דער אינסטרוקציע (2005:765) וועגן מלוכה־געלט צו נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און אַז מע זאָל פֿאַרגרעסערן דעם ספּעציעלן שטיץ צו דער שוועדיש־פֿינישער דעלעגאַציע און דעם נאַציאָנאַלן פֿאַרבאַנד פֿאַר שוועדישע טאַרנעטעלער – טאַרניאָנאַקסאַלאַסיעט. מיר פֿאַרשלאָגן אויך אַז מע זאָל געבן אזא שטיץ אויך צו די נאַציאָנאַלע פֿאַרבאַנדן פֿאַר יידן און ראַמען (טייל 4.3.5).

די אויספֿאַרשונג באַהאַנדלט אויך ענינים וועגן מלוכה־געלט צו קאָמונעס און קאָנטים אין פֿאַרוואַלטונג־שטחים אָבער קומט צום אויספֿיר אַז מען דאַרף ניט פֿאַרענדערן די איצטיקע כללים וועגן דעם (טייל 4.4).

אין קאַפיטל 5 טוט די אויספֿאַרשונג אַן איבערבליק אויף די כללים וועגן אָפּשאַצונג און קאָאָפּעראַציע אין דער מינאָריטעט־פּאָליטיק. די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז מע דאַרף פֿאַרבעסערן די איצטיקע כללים און פֿאַרשלאָגט, אַז די רעגירונג זאָל שאַפֿן אַ ספּעציעלן אינסטאַנץ פֿאַר אָפּשאַצונג, קאָאָפּעראַציע און פֿאַרבעסערונג פֿון דער מינאָריטעט־פּאָליטיק (טייל 5.1 און 5.2). אין קאַפיטל 5 קומען מיר אויך צום אויספֿיר, אַז מע קען היינט ניט פֿאַרבעסערן די מינאָריטעט־רעכט דורך אַ מיגלעכקייט צו אָפּעלירן (טייל 5.3).

די אויספֿאַרשונג האָט געהאַט אַ ספּעציעלע אויפֿגאַבע, ווי אַ טייל פֿון איבערבליקן דאָס מינאָריטעט־געזעץ, צו אַנאַליזירן די רעגולאַציע פֿון דעם רעכט צו קינדער־פֿאַרזאָרג און געריאַטריק אויף נאַציאָנאַלע מינאָריטעט־שפּראַכן. מיר באַהאַנדלען די דאָזיקע ענינים אין קאַפיטל 6 און 7.

די אויספֿאַרשונג לאָזט איבער עטלעכע פֿאַרשלאָגן, וועלכע מאַכן קלאָר דאָס רעכט צו קינדערגערטנער און אזוי ווייטער אין אַ פֿאַרוואַלטונג־שטח. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז עס זאָל זײַן אַ שולדיקייט פֿאַר קאָמונעס צו אַנבאַטן קינדערגערטנער וווּ מע רעדט אין גאַנצן אָדער צום מערסטן אויף די שפּראַכן, וואָס וועגן זיי רעדט זיך, און אַז מע מוז פֿרעגן די טאַטע־מאַמע וועגן זייערע ווינטשונגען לגבי קינדער־פֿאַרזאָרג אויף די שפּראַכן. מע מוז אויך קלאָר מאַכן צי דער אַלגעמיינער טערמין פֿאַר אַן אַנבאַט וועגן אַ קינדערגאַרטן־פּלאַץ איז גילטיק אויך ווען עס קומט צו קינדער־פֿאַרזאָרג אויף אַ מינאָריטעט־שפּראַך. (טייל 6.3.2–6.3.4)

די אויספֿאַרשונג לאָזט אויך איבער אַ פֿאַר פֿאַרשלאָגן וועלכע אין גאַנצן אָדער צום טייל האַנדלען זיך וועגן אַלדי מינאָריטעט־שפּראַכן. די שולע־אַדמיניסטראַציע זאָל, לויט אַ פֿאַרשלאָג, קריגן די אויפֿגאַבע צו אַנטוויקלען שטיץ צו די אַנפֿירערס פֿון קינדערגערטנער. דער דאָזיקער שטיץ זאָל גילטן פֿאַר אי די ספּעציעלע רעכט אין

פֿאַרוואַלטונג־שטחים, אי מעטאָדן צו אויפלעבן די נאַציאָנאַלע מינאַריטעט־שפּראַכן בײַ שוועדישע קינדערגערטנער אין אַלגעמיין (טייל 6.2.1). די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט אויך, אַז די רעגירונד זאָל איבערטראַכטן צי מע זאָל קאָמפלעטירן דעם באַגריף מאַמע־לשון מיט קולטורעלן ירושה־לשון פֿאַר די נאַציאָנאַלע מינאַריטעט־שפּראַכן אין דעם געזעץ וועגן שולע און קינדערגאַרטן (טייל 6.2.2).

די אויספֿאַרשונג לאָזט איבער פֿאַרשלאָגן וועלכע פֿאַרבעסערן די נאַציאָנאַלע מינאַריטעטנס רעכט ווען עס קומט צו געריאַטרישן פֿאַרוואַרן. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט אַ קלאַרער רעגולאַציע פֿון געריאַטריק אויף מינאַריטעט־שפּראַכן אי אין די פֿאַרוואַלטונג־שטחים, אי אין דרויסן פֿון זיי (טייל 7.3). די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז אויך יידיש און ראַמאַני טשיב זאָלן באַקומען אַ מין שטיץ, און אַז קאָמונעס זאָל מוזן אינפֿאַרמירן וועגן מינאַריטעטן־רעכט ווען מעצער האָט אַריינגעשיקט אַן אַפּליקאַציע וואָס האַנדלט זיך וועגן געריאַטריק. די פֿאַרגעשלאָגענע רעגולאַציע פֿאַקוסירט זיך אויך אויף דעם, אַז עס איז אַוואַדי וויכטיק פֿאַר אַלטע מענטשן צו אָפהיטן און פֿילן זיכער ווען עס קומט צו קולטורעלער אידענטיטעט.

אין משך פֿון דער אויספֿאַרשונג איז עס געוואָרן קלאַר אַז די מיגלעכקייט פֿאַר דער עפֿנטלעכקייט, בֿפֿרט קאָמונעס און קאָונטיס, צו אויספֿאַלגן די פֿאָדערונגען פֿונעם געזעץ ווערט שווערער צוליב דעם וואָס דער פּערסאָנאַל האָט ניט גענוג קענטשאַפֿט וועגן די שפּראַכן. די אויספֿאַרשונג באַהאַנדלט דעם דאָזיקן ענין אין קאַפיטל 8 און פֿאַרשלאָגט צו געבן אינסטאַנצן די אויפֿגאַבע צו אַנטוויקלען אויסבילדונגען און פֿראַבירן צו קאָמפלעטירן רעלעוואַנטע דיפּלאָמען (טייל 8.2.2).

די אויספֿאַרשונג גייט איבער די באַדאַרפֿענישן פֿון די נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן ווען עס קומט צו ענינים וועגן געזונט און מעדיצין אין קאַפיטל 9 און קומט למשל צום אויספֿיר, אַז מע דאַרף אַ סך מער קענטשאַפֿט וועגן דעם געזונט־מצב פֿון די מינאַריטעט־גרופּעס, און אַז עס איז ניט פֿאַראַן גענוג שטיץ פֿאַרן פּערסאָנאַל בײַ מעדיצינישע אינסטיטוציעס ווען עס קומט צו קענטשאַפֿט וועגן די נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן און אופֿנים צו באַגיין זיך מיט זיי. די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז מע דאַרף פֿאַרבעסערן די מינאַריטעטן־רעכט אין דער מעדיצינישער סביבה. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז מע זאָל פֿאָדערן קענטשאַפֿט וועגן די נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן, זייער סיטואַציע ווען עס קומט צו געזונט און פֿאַרשיידענע באַדאַרפֿענישן לגבי קאַלעדזש־בילדונג, און אויך אַז מע הייבט אַרויס די נאַציאָנאַלע מינאַריטעטן אין דעם פֿאַציענט־געזעץ און דעם געזונט־ און מעדיצין־געזעץ (טייל 9.3.1). די אויספֿאַרשונג קומט אויך צום אויספֿיר, אַז די רעגולאַציע זאָל באַטראַכטן די מיגלעכקייט צו עטאַבלירן אַ צענטער פֿאַר סאַמישן געזונט (טייל 9.3.2). דערצו, פֿאַרשלאָגן מיר, אַז מע מאַכט קלאַר די אויפֿגאַבעס פֿון אינסטאַנצן אין דער געזונט־סביבה (טייל 9.3.3).

די אויספֿאַרשונג האָט געהאַט די אויפֿגאַבע צו אָפּשאַצן די סאַמישע שפּראַך־צענטערס, אַן ענין מיר באַהאַנדלען אין קאַפיטל 10. כדי צו באַהייבן די דאָזיקע אויפֿגאַבע האָט די אויספֿאַרשונג אָנגעשטעלט פֿראַפּעסאַר עמעריטאַ לענאַ הוס, וועמענס אָפּשאַצונג איז דאָ אין הוספֿה 2. די אויספֿאַרשונג קומט צום אויספֿיר, אַז די אַרבעט ביי די שפּראַך־צענטערס איז יאָ וויכטיק פֿאַרן אויפלעבן פֿון דער סאַמישער שפּראַך און אַז זיי זאָלן ווייטערפֿירן זייער אַרבעט. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז דער אינסטיטוט פֿון שפּראַך און פֿאַלקס־זכרון זאָלן קריגן די אויפֿגאַבע צו אויספֿאַרשן ווי אַזוי מע קען עטאַבלירן שפּראַך־

צענטערס אויך פֿאַר מיענקיעלי און פֿיניש, און אויך אויספֿאַרשן די מיגלעכקייטן צו שאַפֿן עפעס ענלעך פֿאַר ייִדיש און ראָמאַני טשייב.

אין קאַפּיטל 11 גייט די אויספֿאַרשונג איבער די באַדאַרפֿעניש פֿון, און שטעלט פֿאַר פֿאַרשלאָגן וועגן, אַרבעט צו פֿאַרבעסערן קענטשאַפֿט וועגן נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעט־שפּראַך. די אויספֿאַרשונג מיינט אַז דער איצטיקער ניוואָ פֿון קענטשאַפֿט איז שלעכט. דער אויסבילדונג־ראַדיאָ (UR) איז די אַרגאַניזאַציע וואָס האָט לעצטנס אַנטוויקלט פּראָגראַמען פֿאַר אי שולעס אי דעם עולם דורך טראַנסמיסיעס אין פּאַבליק סערוויז פּדי צו פֿאַרבעסערן די קענטשאַפֿט.

די אויספֿאַרשונג קומט למשל צום אויספֿיר, אַז מע זאָל פֿאָדערן ניט נאָר קוואַליטעט אָבער אויך קוואַליטעט, ווען עס קומט צו פּראָדוקציעס אויף די מינאָריטעט־שפּראַך, אין דעם קומענדיקן טראַנסמיסיע־צוטריט פֿאַר פּאַבליק סערוויז־מעדיע. די אויספֿאַרשונג קומט אויך צום אויספֿיר, אַז ייִדיש זאָל האָבן די זעלבע סטאַטוס ווי איבעריקע מינאָריטעט־שפּראַכן אין דעם טראַנסמיסיע־צוטריט (טייל 11.2.2).

ווען עס קומט צו אויסבילדונג קומט די אויספֿאַרשונג צום אויספֿיר, אַז מע איז ניט געווען הצלחהדיק ווען עס קומט צו דעם ציל אין דער לערן־פּראָגראַם וועגן קענטשאַפֿט וועגן נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן. די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט, אַז די שולע־אַדמיניסטראַציע (סקאָלווערקעט) זאָל קריגן די אויפֿגאַבע צו אָנפֿירן אַן אָפּשאַצונג פֿון לערן־ביכער, בנוגה ווי אַזוי מע שטעלט פֿאַר די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעטן־רעכט אין זיי. מיר פֿאַרשלאָגן אויך, אַז די רעגירונג טראַכט איבער די מיגלעכקייט צו געבן די שולע־אַדמיניסטראַציע די אויפֿגאַבע צו סטימולירן די פּראָדוקציע פֿון נייע לערן־ביכער וועגן די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און די מינאָריטעט־שפּראַכן (טייל 11.3.1). דערצו, פֿאַרשלאָגט די אויספֿאַרשונג, אַז די רעגירונג טראַכט איבער די מיגלעכקייט צו צולייגן אַ פֿאָדערונג וועגן קענטשאַפֿט פֿון די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעטן־רעכט אין דער לערן־פּראָגראַם פֿאַר לערער־דיפּלאָם. מיר ווילן אויך אַז די רעגירונג זאָל געבן די אויפֿגאַבע צו די שולע־אַדמיניסטראַציע צו פֿאַרבעסערן די אַלגעמיינע קענטשאַפֿט אין די שולעס (טייל 11.3.2).

די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט ווייטער אַז די רעגירונג גיט די פֿאָלקסבילדונג־ראַט די אויפֿגאַבע צו אַנטוויקלן אַ פּלאַנע פֿאַר דער פֿאַרבעסערונג פֿון דער קענטשאַפֿט וועגן די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעטן־רעכט אין דער פֿאָלקסבילדונג. ווען עס קומט צו דער לערן־פּראָגראַם פֿאַר קומענדיקע פֿאָלקסקאָלעדזש־לערעס פֿאַרשלאָגן מיר, אַז מע לייגט צו אַ ציל וועגן די מינאָריטעטן־רעכט (טייל 11.3.3). די אויספֿאַרשונג פֿאַרשלאָגט אויך, אַז די קיניגלעכע ביבליאָטעק, די אַדמיניסטראַציע פֿון קולטור־אַנאַליז, דער מלוכישער אַנטיקוואַר, דער מלוכישער טעאַטער און די מלוכישע היסטאָרישע מוזייען זאָלן קריגן די אויפֿגאַבע צו אויך אינקלודירן די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעט־שפּראַכן אין זייער אַרבעט (טייל 11.4.4).

די אויספֿאַרשונג באַהאַנדלט אין קאַפּיטל 12 צום סוף עטלעכע פֿראַגעס וועלכע זיינען ניט געווען אַ טייל פֿון די אויספֿאַרשונגס אינסטרוקציעס, אָבער פּאַסט, כאָטש דעם, מיט דער אויספֿאַרשונגס הויפּט־אויפֿגאַבע:

- שפראך ווי גרונט פֿאַר דיסקרימינאַציע (טייל 12.1),
 - די באַדאַרפֿעניש צו איבערקוקן וועלכע נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעט־שפראַך שוועדן זאָל אָנערקענען און ווי אַזוי מע זאָל זיי קאַטעגאָריזירן (טייל 12.2)
 - אָפּהיטן־פּראָגראַמען פֿאַר די נאַציאָנאַלע מינאָריטעט־שפראַכן (טייל 12.3)
 - דאָס אַחריות פֿון דעם אינסטיטוט פֿאַר שפראַך און פֿאַלקס־זכרון ווען עס קומט צו די פֿאַרשיידנקייטן און דיאַלעקטן פֿון די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן (טייל 12.5)
 - די באַהאַנדלונג פֿון היסטאָרישע באַעוולונגען און חילולים (טייל 12.6)
 - די באַדאַרפֿעניש פֿון אייגענע אינסטיטוציעס פֿאַר די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן און מינאָריטעט־שפראַכן (טייל 12.7) און
 - די באַדאַרפֿענעש פֿון אַ דיאַלאָג צווישן דער רעגירונג און די שוועדישע קאָמונעס און קאָנטים וווּ מע רעדט וועגן ווי אַזוי צו פֿאָלגן דאָס מינאָריטעט־געזעץ (טייל 12.8).
- די אויספֿאַרשונג סאָלידאַריזירט זיך אין טייל 12.4 ספּעציעל מיט דער נאַציאָנאַלער מינאָריטעט־שפראַך ייִדיש צוליב דעם וואָס מיר האָבן געזען עטלעכע פֿאַלן פֿון דיסקרימינאַציע קעגן דער דאָזיקער שפראַך, למשל ווען עס קומט צום טראַנסמיסיע־צוטריט פֿון די פֿאַבליק סערוויז־פֿירמעס און דער לערער־אויסבילדונג.

Yhteenvedo (sammanfattning på meänkieli)

Vähemistöpulitiikka on ottanu kaks tärkeätä askelta etheen päin sillä vähemistöpulitiisella reformila joka suoritethiin 2010, kun muun muassa laki (2009:724) kansalisista vähemistöistä ja väehmistökielistä, jatkossa vähemistölaki, astui voimhaan.

Ensi viien vuen aikana lissäntyi lukumäärä suomen, meänkielen ja saamen kielen hallintoalueitten kuntia 38 75:heen. Hallintoalueitten lukumäärä maakäräjiä lissäntyi samala aikana 8 14:haan. Lisäks kymmenkunta kuntaa on päättänheet anoa ette saa liittyä hallintoalueishiin. Tausta miksi niin monta uutta kuntaa on valinheet tulla aktiiviseks näihin laajemphiin vähemistöoikeukshiin löytää siitä faktasta ette kansaliset vähemistöt on saanheet aikhaan laajan mubiiliseerinkin paikalisila tasoila.

Toinen aspekti on ette net kaks kielikeskustaa, mitä Saamekäräjissä perustethiin 2010 Östersundhiin ja Tärnabyhyn, on lyhyssä aijassa hyvin onnistunheet kehittänheet keinoja tarpheelisheen saamen kielen ja sen varieteetitten revitaliseerinkhiin. Sillä on suuri merkitys kans jatkuvale tärkeäle työle ette elvyttää muut neljä vähemistökieltä.

Tässä yhteyvessä häätyy kuitekki toeta ette vähemistöpulitiikka on kohtapa täysin epäonnistunu mitä koskee perustavitten oikeuksitten totheuttaminen maan kaikissa kunnissa mitä kaikile viiele kansalisile vähemistöle pittää taata. Vielä seittemän vuotta jälkhiin kun vähemistölaki astui voimhaan ymmärtää laaja majuriteetti maan kunnista ettei ole kun vähän eli ei ollenkhaan kosketuksissa lain vaatimuksista antaa tukea ja oikeuksia viiele kansalisele vähemistöle. Enemistöyhteiskunnan tiot kansalisista vähemistöistä ja vähemistökielistä ja heän paikka tämän päivän Ruottissa ja histuurialisesti on vieläki hyvinki puutheeliset.

Selvittelyn tehtävä on ollut suorittaa yhteenliittyvän analyysin vähemistöpolitiikasta, ja tarkistaa vähemistölakia ja tutkia nipulisen erikoisia kysymyksiä.

Selvitys on, mitä koskee vähemistöpolitiikan yleiskattavaa suuntaa, tehnyt kaksi arvostelua (kappale 3.8). Ensimmäinen arvostelu on ette vähemistöpolitiikka tarttee enemältä suuntautua välittämhään kieliä ja kulttuuria sukupolvesta toiseen. Siksi vähemistöpolitiikan kolmesta osamaalista kielen ja kulttuurisen identiteetin pittää saada erikoisen painon. Erikoisesti pittää korostaa kysymyksiä kielen elvyttämistä ja nuorten osalistumista.

Toinen yleiskattava arvostelu on ette vähemistöpolitiikkaa pittää paremmin inttekreerata muitten poliittikaalueitten kans. Selvittely toteaa ette vähemistöpolitiikka kulkee yli sektoria, mutta ette se kaikilla yhteiskunnan tasoilla on vaarassa joutua omiaan röörhiin muitten poliittika-alueitten laijale. Selvittely tekkee arvostelun ette hallitus ja muu julkinen toiminta pittää pyrkiä ette paremmin inttekreerata vähemistöpoliittiset kysymykset muitten sektoritten kans. Kaksi esitystä tähtäävät erikoisesti tähhään, nimittäin ette sääntöteley kansalisitten vähemistöitten esikoulun (kappale 6.3.5) ja vanhushoijon oikeuksia (kappale 7.5) pittää siirtää vähemistölaista koululain ja sosiaalipalvelulain alle.

Pääpaino selvittelyn tehtävässä on ollut vähemistölain arviointi ja kysymyksiä jotka liittyvät siihen. Selvittely tekkee siinä osassa useampia arvosteluita ja jättää useampia esityksiä kapittelissa 4. Selvittely tulee tuloksheen ette Ruotti pittää jatkossakin säilyttää ja kehittää järjestystä missä on laajenettu tuki hallintoalueissa ja yks perustava suoja joka koskee koko maata (kappale 4.1.1). Selvittely toteaa ette on ollut epäselvää jos kunnila on maholisuus ette luopua hallintoalueista ja jättää esityksen kuinka maholistaa ulosastumista mennee sääntöllä vähemistölaissa (kappale 4.1.2). Selvittely esittää ette maholisuus vähemistölain 10 § mukhaan kirjoituksen kautta kontaktata vissiä erikoisesti mainittuja viranomhaisia suomeks ja saameks pittää laajentaa ja sisältää meänkielten, sekä ette Työvälistystoimisto pittää sisältyä siihen määräyksheen.

Selvittelyn keskheinen kysymys on ollut vähemistölain niin kuttuttu perustava suoja – vissit määrittelyt jotka koskevat kaikkia viisi kansalista vähemistöä eli kansalisia vähemistökieliä. Selvittely toteaa ette suoja on saanu huonon ylheisen saavutuksen ja erikoisesti hallintoalueitten ulkopuolela (kappale 4.2.1). Selvittely esittää

useampia lain tarkenuksia. Ensiks esitethään ette pittää erikoisessa määrittelyssä mainita ette kunnat ja maakäräjät ottavat dokumentissä mainittuja vähemistöpuliittisia tavotheita ja suuntaviivoja, joita pittää valvoa ja seurata. Toiseks esitethään kans ette net pitävät olla velvolisia jäthään tietoja sellaisista maalista ja suuntaviivoista kun se virasto joka on vastuussa vähemistöpuliitiikan valvonasta ja seurantatarkanuksesta tahtoo sellaista (kappale 4.2.2). Kolmaneks esitethään ette kirjotethaan pareman sääntelyn velvolisuudesta informeerata vähemistölain 3 § mukhaan (kappale 4.2.3).

Kappalheessa 4.3 selvittely käsittelee kysymyksiä jotka koskevat kansalisitten vähemistöitten oikeuksia saa yhteisneuvotteluita hallintoaviranomhaisitten kans ja muuta myötävaikutusta. Selvittely toteaa ette yhteisneuvottelu tapahtuu ylheisen eelytyksilä ja liian vähän, sekä ette kansaliset vähemistöt ei ole saanheet tarpheelisia eelytyksiä ette päästä olemhaan tasa-arvosia partneria. Sen takia esitethään ette laki joka koskee hallintoviranomhaisitten velvolisuutta yhteisneuvotteluhuun saapi selvemän kuvauksen (kappale 4.3.2). Selvittely esittää ette vissit viranomhaiset saavat tehtäväks ette kouluttamalla ja muun tietonnostamisen toiminalla vahvistaa vähemistöorkanisasjuunitten eelytyksiä ette vaikuttaa (kappale 4.3.3).

Selvittely toteaa sen lisäksi ette lapset ja nuoret saavat liian vähän tillaa. Selvittely esittää siksi ette pittää laissa mainita ette viranomhaiset pitävät erikoisesti ottaa huomioon kansalisten vähemistöitten lasten ja nuorten eelytyksiä vaikuttaa ja olla mukana yhteisneuvotteluissa (kappale 4.3.4).

Selvittely toteaa ette kansalisten vähemistöorkanisasjuunitten työtaakka maan tasola on lissäintyny vuesta 2010, olletikki yhteisneuvotteluitten takia, ja työtaakan määrää voi arvostella lissäintyvän. Selvittely esittää ette biitraaki asetus (2005:765) valtontuki kansalisile vähemistöile pittää vähhiinthään tuplaintua. Ja ette se erikoinen tuki joka mennee Ruottinsuomalaisten delekasjuunhiin ja Svenska Tornedalingars riksförbundhiin – Tornionlaaksolaiset pittää nostaa. Lisäksi esitethään ette valtio jättää sellaisen tuen kans sopiville maankattavile orkanisasjuunile jotka eustavat juutalaisia ja romani vähemistöjä (kappale 4.3.5).

Selvittely käsittelee kans kysymyksiä jotka koskevat valtontukea hallintoalueitten kunnile ja maakäräjile, mutta tullosheen ettei ole syytä muuttaa nykyistä järjestystä (kappale 4.4.).

Kapittelissa 5 selvittely tarkistaa vähemistöpolitiikan järjestystä seurantaan ja koortineerinkhiin. Selvittely tulokseen ette nykyiselä järjestykselä on puutheita ja esittää ette hallitus perustaa erikoisen viranomhaisen joka seuraa, koortineeraa ja eistää vähemistöpolitiikkaa (kappale 5.1 ja 5.2). Kapittelissa 5 selvittely tekkee kans arvoittelun ette vielä ei ole maholista ette vahvistaa kansalisitten vähemistöitten oikeuksia perustamalla valitusmaholisuuen (kappale 5.3).

Osana vähemistölain kuvauksesta on selvittelylä ollu erikoinen tehtävä ette analyseerata sääntelyä oikeuksia saa esikoulua sekä vanhushoitoa kansalisila vähemistökielilä. Nämä käsitelthään kapittelissa 6 sekä 7.

Selvittely jättää lukumäärän esityksiä jotka valaistavat muun muassa oikeutta esikoulhuun hallintoalueissa. Selvittely esittää ette kunnat pitävät olla velvolisia tarjoamaan koko eli suuren osan esikouluopetuksesta näilä kielilä. Ja ette net pitävät olla velvolisia kysymhään huoltajalta heän esikoulun kielen toivomuksista ja ette se ylheinen aikamäärä esikoulun tarjouksele kerrothaan selvästi ette se kans jällaa esikoulua vähemistökielilä (kappale 6.3.2-6.3.4).

Selvittely jättää kans vissiä esityksiä jotka kokonaisuudessa eli osittain koskevat kaikkia kansalisia vähemistökieliä. Koluviraston esitethään saa tehtäväks ette ottaa framile tukipaketin esikoulun päämiehile. Tämä tuki pittää sisältää sekä erikoisia hallintoalueitten oikeuksia ja kans net välinheet mitä mennee käyttää ylheisesti esikoulussa ette sillä tavala täyttää fynksjuunin kansalisitten vähemistökielitten elvyttämisessä (kappale 6.2.1). Selvittely esittää kans ette hallitus harkittee ette lisäta lainsäätänthöön, joka koskee koulua ja esikoulua, kansalisitten vähemistökielitten käsitheeseen äidinkielestä käsitheelä kansalisitten vähemistökielitten kulttuuriperintökieli (kappale 6.2.2).

Selvittely jättää esityksen joka vahvistaa kansalisitten vähemistöitten oikeuksia vanhushojjon alala. Selvittely esittää kirkhaaman määräyksen vanhushojjosta vähemistökielilä sekä hallintoaluuissa ette niitten ulkopuolela (kappale 7.3). Selvittely esittää ette kans jiddish ja romani pittää saa vissin suojan, sekä ette kunnat pitävät olla velvolisia informeeraamaan vähemistöoikeuksista sille joka annoo vanhushoitoa. Esitetty määräys nostaa kans vanheemitten tarpheita ylläpittää ja tuntea turvaa omassa kulttuurisessa identtiteetissä.

Selvittelyn aikana on tullu selväksi ette julkisella sektorilla, olletikki kunnilla ja maakäräjilä, on vaikea nouvattaa lain velvolisuuksia koska net rajottuvat puutheelisesta kielitaitosesta henkilökunnasta. Selvittely käsittelee tämän kapitteli 8 ja esittää tehtäväks viranomhaisile ette kokea parantaa tilanetta relevanttila virkaeksaamin lisäyksillä (kappale 8.2.2).

Kapittelissa 9 selvittely on tarkistanu ja kuvanu kansalisitten vähemistöitten tarpheita mitä koskee terhveys- ja siukkahoitoa ja toteaa muun muassa ette tarve saa tietoja näitten ryhmitten terhveystilantheista on suuri, sekä ette puuttuu tuki huolonantajile mitä koskee kohtelua ja tietoja kansalisista vähemistöistä. Selvittely arvostellee ette kansalisitten vähemistöitten oikeuksia tarvittee vahvistaa hoijon alala. Selvittely esittää ette perustethaan vaatimus ette korkeakoulun huolto- ja hoito-opetuksessa otethaan huomioon ja opetethaan kansalisista vähemistöistä, heän terhveystilantheista ja heän erinlaisista tarpheista. Ja ette kansaliset vähemistöt nostethaan erikoisesti esile potilaslaissa ja terhveys- ja siukkahoijonlaissa (kappale 9.3.1). Selvittely tekkee kans arvostelun ette hallitus pittää harkita ja miettiä ette perustaa saamelaisen terhveyskeskuksen (kappale 9.3.2). Sen lisäksi esitethään tarkenetun tehtävän viranomhaisile terhveys- ja siukkahoijonalala (kappale 9.3.3).

Selvittelylä on ollu tehtävänä ette arvostella saamelaiset kielikeskukset, mikkä käsitelthään kapittelissa 10. Tähhään tarkotuksheen on selvittely pyytäny professoori emerita Leena Hussin tekemhään. Hänen evalyeerinki on selvittelyn liitteenä 2. Selvittely arvostellee ette kielikeskuksitten työ on tarpheelista ja arvokasta biitraakia saamen kielen revitaaliseerinkhiin ja ette net pitävät jatkaa työnsä. Selvittely esittää ette Kielen ja kansanperintheen instityytti saapi tehtäväks ette tarkistaa millä tavala saattaa perustaa meänkielen ja suomen kielikeskuksia, sekä tutkia eelytyksiä luoa vastaavaa toimintaa jiddishin ja romanin kielile.

Kapittelissa 11 selvittely kuvvaa tarvetta ja jättää esityksiä millä tavala nostaa tietoja ja saa kansaliset vähemistöt ja vähemistökielet näkyvhiin. Selvittely toteaa ette tietojen taso on matala. Opetusraatiu (UR) on se ainua aktööri viimi aikoina joka on laajasti ottanu esile tietojen nostavia ohjelmia julkisen palvelevan meetian lähätyksissä sekä koulule ette suunnattu ylheisölle.

Selvittely arvostelee muun muassa ette julkisen palvelu meetian tulevassa lähetysoikeuksessa pittää ottaa huomioon ei aivan

kvantiteettiä mutta kans kvaliteeta kun on kysheessä lähetyksistä kansalisila vähemistökielilä. Selvittely arvioitsee sen lisäksi ette jiddish pittää saa saman aseman lähetysoikeuksessa kun muut vähemistökielek (kappale 11.2.2).

Mitä koskee opetusjärjestelmää selvittely toteaa ette koulun opetussuunitelman tavote tieottaa kansalisista vähemistöistä totheuttuu aivan liian matalala tasola. Selvittely esittää ette Kouluvirastole annethaan tehtävä ette suorittaa jälkikäen tarkistuksen kuinka kansaiset vähemistöt ja heän oikeudet kuvathan opintomateriaalissa. Ja ette hallitus harkitsee jos pittää antaa Kouluvirastole tehtävän ette lisätä opetusmateriaalin tarjontaa kansalisista vähemistöistä ja vähemistökielistä (kappale 11.3.1). Selvittely esittää sen lisäksi ette hallitus tarkistaa maholisuuksia asettaa vaatimuksen opettajitten eksaamimaalhiin ette pittää olla tietoja kansalisista vähemistöistä ja heän oikeuksista, sekä ette Kouluvirasto saapi tehtäväks ette parantaa insatsit ette nostaa tietoja koulussa (kappale 11.3.2).

Selvittely esittää kans ette hallitus antaa Folkbildningsrådetile tehtävän ette ottaa framile toimitussuunitelman joka nostaa tietoisuutta kansalisista vähemistöistä ja niitten oikeuksista kansansivistyksen alala. Mitä koskee kansankorkea-kouluopettajitten eksaamimaalia esitethään lisäyksen ette ottaa huomihoon kansalisten vähemistöitten oikeuksia (kappale 11.3.3). Sen lisäksi selvittely esittää ette Kuninkhaalinen Kirjasto, Myndigheten för kulturanalys, Riksantikvarieämbetet, Riksteatern ja Statens historiska muséer saavat tehtäväks ette kans ottaa huomihoon heän toiminassa kansalisia vähemistöjä ja vähemistökieliä (kappale 11.4.4).

Lopulisesti selvittely käsittelee kapittelissa 12 lukumäärä kysymyksiä jotka ei ole mainittu selvittelyn ohjeissa mutta joila silti on vaikutuksia selvittelyn päätehtävään:

- kieli syrjinänperustana (kappale 12.1),
- tarve ette tarkistaa mikkä kansaiset vähemistöt ja vähemistökielek jotka Ruotti pitäis tunnustaa ja niitten nimittely (kappale 12.2)
- säilytysohjelma kansalisile vähemistökielile (kappale 12.3)
- Kielen ja kansanperintheen instityytin vastuu kansalisten vähemistökielten varieteetitten ja murtheitten kielenhuolosta (kappale 12.5)

- käsittely historiallisista väärinkäsittelyistä ja loukkauksista (kappale 12.6)
- tarve kansalisten vähemmistöitten ja vähemmistökielitten omia institytsjuunia (kappale 12.7) ja
- tarve ette hallitus yhteisymmäryksessä Ruottin Kunnitten ja Maakäräjitten (Sveriges Kommuner och Landsting) kans nostavat kysymyksen kuinka vähemmistölakia nouvatethaan (kappale 12.8).

Selvittely ottaa kappalheessa 12.4 erikoisesti vasta-asemaa siihen nekatiivisheen erikoiskäsittelhyyn kansalisesta vähemmistökielestä jiddish, kuinka siihen kielheen suhtaunuthaan monessa yhteyksissä, kuin esimerkiks annethaan lähätysoikeuksia julkisen palvelun meetia yrittäjile ja opettajakoulutuksen toimenpiteissä

Sakhedin

(sammanfattning på arli, romani chib)

E minoritetikane politika isi duj važna korakija anglal e minoritetikane politikane reformaja so kerdža pe ko 2010 berš, keda maškar o javera buča, o zakoni (2009:724) bašo nacionalno minoritetija hem minoritetikane čhibja hem palo odova o minoritetikano zakoni khudža ki zor.

Sar jekto barile e komunengoro broj so khudže ko ko administratikane thana baši finsko, meankieli hem samikani čhib, ko palune pandž berša ola ule taro 38 ko 78. E landstingengoro broj ko administratikane thana odole vremeske barile taro 8 ko 14. Plus odova panda jek deš komune rešindže te roden te khuyen ko administratikane thana. Odova so odoborom but neve komune birindže te angažirinen pes bašo buteder minoritetikane pravja (hakaja), odova ulo adžahar odoleske so sine bari mobilizacija so sine kerdi taro lokalno nacionalno minoritetija.

Sar dujto, o duj samikane čhibjakere centrija so kerdile ko 2010 berš sar jek kotor taro Sametinget (Samikano parlamenti) kola soj thanarde ko Östersund hem Tärnaby, but hari vremeske kerdže jek but šukar metodi bašo potrebno revitaliziribe e samikane čhibjake hem olakere varietetija. Odole buča isi baro baripa bašo ponodori keribe buti e revitalizacija hem e javere štare minoritetno čhibencar.

Ama ki akaja konstalacija mora te phenel pe kaj i minoritetikani politika na uspenjdža nisar, keda i ko pučibe te realizirinen pe o fundamentalno pravija (hakija) so isi e pandže nacionalno minoriteten so trebena te sigurinkeren pe ko sa e phuvjakere komune. Panda palo buteder taro eFTA berš sar so andža pe o minoritetikano zakoni, isi jek baro majoriteti taro e phuvjakere komune so na lena upri peste but odgovornost ja pale na lena nisavo odgovornost sar so phenela o zakoni baši podrška hem o pravija bašo o pandž nacionalikane minoritetija. E

majoritetno društvoskoro (majoritetno sarinipaskoro) džaniba bašo o nacionalno minoritetija hem o olengere čhibja a isto adžahar olengoro than ki Švedija – sar avdive adžahar istorikane i ko but harno nivo.

E komisija (rodkeribaskere grupa) ki akaja buti sine lake phendo te kerel jek khedimi analiza tari minoritetikani politika, te dikhel pašeder ko minoritetikano zakoni hem te dikhel ko disave specijalna pučiba.

I komisija, keda i ko pučibe i generalno linija ki minoritetikani politika, kerdža duj procene (kotor 3.8). I jekto procena i kaj minoritetikani politika trebela te usmerinel pe te šaj te ovel lokheder te mukhel pe i čhib hem i kultura tari jek generacija ki javer generacija. Taro minoritetikane politikakere trin cileskere kotora trebela te del pe specijalno dumodejbe baši čhib, kultura hem identiteti. Specijalno te del pe prioriteti keda i ko pučibe e čhibjakoro revitaliziribe (paledživdljaribe) hem e ternengoro thanlejbe.

I javer generalno procena i odova kaj i minoritetikani politika trebela te integririnel pe pošukar ko javera politikakere thana. I komisija zorakerela kaj i minoritetikani politika i jek buti maškar buteder sektorija, ama oj reskirinela "te ačhol ki ivica" ko sa e društvoskere nivoja avri taro o javera politikakere thana. I komisija proceninela kaj i vlada (radža) hem i javer phravdi sektoreškiri buti trebela te dikhel te šaj ko baro stepeni te integririnel o minoritetengere politikane pučiba ko javera sektorengere thana. Isi duj predlogija so isi olen specijano dikhibe, a odova i o reguliribe e nacionalno minoritetengere pravija ki angliškola (predškolska) (kotor 6.3.5) hem o phurengoro arakhibe (kotor 7.5) kola so ka len pe taro minoritetengoro zakoni hem ka čhiven pe ko školakoro hem ko socialnoservizeskoro zakoni.

Odova soj i važno ki komisijakiri buti i e minoritetikane zakoneskoro procenibe hem o pučibe trujal oleste. I komisija ko akava kotor dela jek redo procene hem mukhela disave predlogija ko kapiteli 4. I komisija dikhlja kaj i Švedija trebela sa dži ponodori te ačhakerel hem te razvinel o pravilo jekhe bareder arakhibaja (zaštita) ko administratikane thana hem jekhe fundamentalno arakhibaja so ka važinel ki sa i phuv (kotor 4.1.1). I komisija zorakerela kaj sine nahaljovdo dali e komunen isi šajipe te ikljon taro administratikane thana hem mukhela jek predlog sar jek avri ikljojbe šaj te regulirinel pe ko minoritetikano zakoni (kotor 4.1.2). I komisija predložinela palo 10 § ko minoritetikano zakoni o šajipe bašo pismeno (lilea) kontaktiribe disave specialno vlasten ki finsko hem samikani čhib

odova te važinel hem baši meankieli čhib, plus odova o Arbetsförmedlingen (Butirodibaskoro biro) te ovel doldo taro odova paragrafi (kotor 4.1.3).

Jek centralno pučibe e komisijake sine e minoritetikane zakoneskoro adžahar anavjardo fundamentalno arakhibe – disave regularija so važinena sa e pandže nacionalno minoritetenge ja pale e nacionalno minoritetengere čhibenge. I komisija zorakerela kaj generalno e arakhibe na sine baro efekti a specijalno avri taro administratikane thana (kotor 4.2.1). I komisija predložinela jek redo haljovkeriba ko zakoni. Sar jekto predložinela pe te del pe haljovkeribe ko jek specijalno regulari kaj o komune hem o landstingija ka odlučinen te ovel olen dokumentirime minoritetikane politikane cilia hem linije, kola so ka pratinen pe. Sar dujto predložinela pe kaj ola ka oven dužna te mukhen informacija bašo asavke cilija hem linije te rodindža pe taro vlasti soj odgovorno bašo pratibe e minoritetikane politika (kotor 4.2.2). Sar trinto predložinela pe jek haljovkerdo reguliribe bašo dužnost te informirinel pe palo o 3§ taro minoritetikano zakoni (kotor 4.2.3).

I komisija kerela buti pučibencar bašo nacionalno minoritetitengere pravija keda i ko pučiba o konsultiribe e administratikane thanengere vlastencar hem bašo javera buča bašo uticibe ko kotor 4.3. I komisija konstatirnela kaj o konsultiribe ovela palo e vlastengere preduslovija hem na kerela pe odolea but buti, plus odova e nacionalno minoriteten nane olen but šajipa te oven jek partneri isto zoralipaja. So značinel e administratikane thanengere vlastengoro dužnost keda i ko pučibe o konsultiribe e nacionalno minoritetencar - predložinela pe te formulirinel pe pohaljovde ko ko zakoni (kotor 4.3.2). I komisija predložinela te del pe disave vlastenge i zadača te zorakeren e minoritetengere organizaciengere šajipa te šaj te keren buti te uticinen školujbaja hem javere bučencar so barakerena o džanlipa (kotor 4.3.3).

Plus odova i komisija zorakerela kaj o čhave hem o terne nane olen odoborom baro šajipa te vakeren sar ola dikhena o buča. Odoleske i komisija predložinela te terdžol ko zakoni o vlastija te dikhen specijalno o preduslovija bašo nacionalno minoritetengere čhave hem terne keda i ko pučibe o uticibe hem konsultiribe (kotor 4.3.4).

I komisija konstatirnela kaja e butikeribaskoro pharipe bašo nacionalno minoritetengere organizacije ko državno nivo ulo baro taro 2010 berš pa akari, anleder sa kotar o konsultiribe, planirnela pe kaj

akava butikeribaskoro pharipe ka ovel panda pobaro. I komisija predložinela o ekonomikano dumodejbe palo o zakoni (2005:765) bašo phuvjakoro ekonomikano dumodejbe e nacionalikane minoritetenge te duplirinel pe hem o specijalno ekonomikano dumodejbe so dela pe e Švedikane finsko delegacijake hem e Švedikane Tornedalengere saphuvjakere organizacijake – Tornionlaaksolaiset te barakerel pe. Ponodori predložinela pe i Phuv te del jek asavko dumodejbe hem disave pogodno saphuvjakere (savezno/sojuzno) organizaciengne so prezentirinenena e javudikane hem e romane minoritete (kotor 4.3.5).

I komisija kerela buti hem e pučibencar bašo Phuvjakoro ekonomikano dumodejbe e komunenge hem e landstingenge ko administratikane thana ama konstatirinela kaj nane soske te meninel pe o akanutno zakoni (kotor 4.4).

I komisija dikhela specijalno ko 5-to kapiteli ko regulari bašo dikhibe sar džala i minoritetikani politika hem sar koordininela pe. I komisija konstatirinela kaj o akanutno zakoni isi ole slaba točke hem predložinela i vlada (radža) te kerel jek specijalno vlasti bašo dikhibe sar džala i buti hem koordiniribe hem bašo vazdibe e minoritetikane politika (kotor 5.1 hem 5.2). Ko kapiteli 5 i komisija proceninela kaj akana akanaske nane šajutne te zorakerel pe e nacionalno minoritetengoro pravo te šaj te kerel pe rovibaskoro (žalibaskoro) šajipe (kotor 5.3).

Sar jek kotor taro dikhibe sar džala i buti palo minoritetikano zakoni, e komisija sine jek specijalno zadača te analizirinel o zakoni bašo angliškola (predškolska) hem bašo e phurengoro arakhibe ko nacionalikane minoritetikane čhibja. Bašo odova terdžola ko kapiteli 6 hem ko 7.

I komisija mukhela jek redo dela predlogija so haljovkerena o pravo baši angliškola hem javera buča ko administratikane thana. I komisija predložinela o komune te oven odgovorna te nudinen te šaj sa o sikljojbe ja pale jek baro kotor taro angleškolakoro sikljojbe te kerel pe ko ko akala čhibja, hem ola te oven dužna te pučen e dajen-daden/e staritelen ki savi čhib ola mangena te ovel i angliškola hem te haljovkerel pe kaj o generalno vreme bašo nudibe ki angliškola ka važinel hem baši angliškola ko minoritetikane čhibja (kotor 6.3.2–6.3.4).

I komisija mukhela hem disave predlogia kola so dolena sa ja pale jek kotor taro sa o nacionalikane minoritetikane čhibja. Odoleske

predložinela pe o Skolverket te lel i zadača hem te planirinel dumodejbe bašo školujbaskere organizatorengi ki angloškola. Akava dumodejbe ka važinel sar bašo specijalna pravija ko administratikane thana adžahar hem bašo o metodija so ka koristinen pe generalno ki angliškola kaj te šaj te ovel ole jek funkcija ko revitaliziribe e nacionalikne minoritetikane čhibjen (kotor 6.2.1). I komisija predložinela hem i vlada te razmislinel te kompletirinel o lafi dajakiri čhib e lafeja kulturakiri ingaribaskiri čhib bašo nacionalikane minoritetikane čhibja ko zakoni keda vakerela pe baši škola hem angliškola (kotor 6.2.2).

I komisija mukhela predlogija kola so zorakerena e nacionalno minoritetengere pravija. I komisija predložinela jek pohaljovdo reguliribe bašo phurengoro arakhibe ko minoritetno čhibja sar ko administratikane thana adžahar avri olendar (kotor 7.3). I komisija predložinela hem e javudikane čhibjake hem e romane čhibjake te del pe disavo arakhibe, plus odova o komune ka oven dužna te informirinen bašo minoritetengere pravija keda manuš rodela phurengoro arakhibe. O predložimo reguliribe vazdela e phurengiri potreba te ikeren pes hem te osetinen pes sigurna ko plo kulturakoro identiteti.

Ki akale istragakiri buti sikavdža pe haljovdo kaj o šajipa bašo o vlastija specijano e komunenge hem e landstigonge, te ikeren pe ko zakoni - nane baš šukar odoleske so e personale nane olen čhibjegoro džanibe. I komisija haljovkerela odova ko kapiteli 8 hem predložinela e vlastenge te razvinen zadačengoro školujbe hem te probinen te kompletirinen relevantno zanatengoro (strukakoro) kvalificiribe (kotor 8.2.2).

I komisija dikhlja e nacionalno minoritetengiri potreba keda i ko pučibe e sastipaskoro hem nasvalipaskoro arakhibe ko 9 kapiteli hem konstatirinel kaj isi bari potreba te džanel pe e sastipaskiri situacija ko akala grupe, hem plus odova kaj falinela dumodejbe bašo okola so dena arakhibe keda i ko pučibe dodžakeribe hem o džanibe bašo nacionalno minoritetija. I komisija smatrinela kaj e nacionalno minoritetengere pravija bašo sastipaskoro arakhibe trebela te zorakeren pe. I komisija predložinela ko arakhibaskoro školujbe ki učiškola te rodel pe te džanel pe buča bašo o nacionalno minoritetija, olengiri sastipaskiri situacija hem olengere sajavera (razna) potrebe plus o nacionalna minoritetija te vazden pe specijalno ko pacientengoro zakoni hem ko sastipaskoro hem nasvalipaskorozakoni

(kotor 9.3.1). I komisija plus odova smatrinela kaj i vlada trebela te razmislinel te kerel jek centri bašo samikano sastipe (kotor 9.3.2). Plus odova predložinela pe jek pohaljovdi zadača e vlastenge bašo sastipaskoro hem nasvalipaskoro arakhibe (kotor 9.3.3).

E komisija sine ola zadača te proceninel e samikane čhibjakere centaren, bašo odova terdžola ko kapiteli 10. Baši odoja buti i komisija lelja usluga tari profesorka emerita Leena Huss, olakoro procenibe dikhela pe ko dodatko (dodibe) 2 ko raporti. I komisija smatrinela kaj e čhibjakere centrumengeiri buti i važno hem skupoceno (butkučalo) dumodejbe bašo e samikane čhibjakoro hem kaj ola trebena te keren buti hem ponodori. I komisija predložinela Instituti baši čhib hem folklori te del pe oleske ki buti (zadača) te dikhel o forme bašo kweribe čhibjakoro centri baši meankieli hem finsko čhib, hem te dikhel save šaipa isi te keren pe asavke buča baši javudikani hem romani čhib.

Ko 11 kapiteli i komisija dikhela soj i potreba hem dela predlog bašo merke te barakerel pe o džanibe hem te oven dikhle o nacionalno minoritetija hem olengere čhibja. I komisija konstatirinela kaj e džanibaskoro nivo i harno. O Utbildningsradion (UR) i jek korkoro akteri so ko paluno vakti kerdža programija so vazdena o džanibaskoro nivo sar e školake adžahar generalno bašo društvo (sarinipe) kova so bičhalela pe ko public service.

I komisija smatrinela maškar o javera buča kaj ko nevo emituibaskiri (bičhalibaskiri) dozvola bašo public service-media trebela te lel pe ko obzir na samo o kvantiteti nego hem o kvaliteti keda i ko pučibe o bičhalibe ko nacionalikane minoritetno čhibja. I komisija smatrinela kaj i javudikani čhib trebela te ovela ola isto pozicija sar e javere minoriteno čhibjen (kotor 11.2.2).

Keda i ko pučibe o školujbe konstatirinela i komisija kaj o cili ko školakoro sikljojaskoro plani keda i ko pučibe o džanibe bašo nacionalno minoritetija i but ko harno nivo. I komisija predložinela te del pe zadača (buti) e Skolverketeske te kerel jek usmerimo retrospektivno kontroliribe bašo e sikljojaskere ljila, te dikhel pe sar o nacionalna minoritetija hem olengere pravija prezentirinena pe, plus odova i vlada te del e Skolverketeske zadača te barakerel pe e školujaskoro matrijali bašo nacionalno minoritetija hem olengere čhibja (kotor 11.3.1). Plus odova i komisija predložinela e vladake te dikhen pe o šajipa te šaj te rodel pe džanibe bašo nacionalno minoritetija hem olengere pravija keda ka diplomirinen o učitelija, a

isto adžahar te del pe buti e Skolverketeske te lel merke bašo barakeribe o džanibe ko škole (kotor 11.3.2).

I komisija predložinela hem odova i vlada te del zadača bašo Folkbildningsrådet te keren jek plani bašo barakeribe o svesnost bašo nacionalno minoritetija hem olengere pravija ko narodno školujbe. Keda i ko pučibe o diplomiribe bašo učiteli ki uči narodno škola, othe predložinela pe jek dodatko bašo dikhibe e nacionalno minoritetengere pravija (kotor 11.3.3). I komisija predložinela plus odova i Kungliga Biblioteket, Myndigheten för kulturanalys, Riksantikvarieämbetet, Riksteatern hem o Statens historiska museér te del pe olengeda zadača te len ko obzir e nacionalno minoriteten hem olengere čhibjek ki pli buti (kotor 11.4.4).

I komisija ko krajo ko 12 kapiteli vazdela disave pučiba so na formulirineni pe ki istragakiri direktiva ama pale isi olen jek linija tari istragakiri šerali buti:

- Čhib sar diskriminiribaskoro fundamenti (kotor 12.1),
- I potreba te dikhel pe save nacionalno minoritetija hem minoritetno čhibja so trebela te priznajnen pe tari Švedija hem olengere anava (kotor 12.2)
- Arakhibaskoro programi bašo nacionalno minoritetija (kotor 12.3)
- I Instituti baši čhib hem folklori odgovorinela bašo čhibjakoro arakhibe keda i ko pučiba e nacionalno minoritetengere variante hem dialektija (kotor 12.5)
- Keribe buti e istorikane peravibaja hem ladžavkeribencar (kotor 12.6)
- I potreba taro ple institucije bašo nacionalno minoritetija hem olengere čhibja (kotor 12.7) hem
- I potreba i vlada ko dialogo e Sveriges Kommuner och Landsting te vazdel o pučibe bašo te ikerel pe manuš ko minoritetikano zakoni (kotor 12.8).

I komisija ko kotor 12.4 lela jek specijalno stavi (terdžojbe) protiv o specijalno negativno dikhibe upri nacionalno minoritetno čhib i javudikani čhib ko razna (sajavera)konstalacie sar soj o emitujbaskiri dozvola bašo public service-firme hem o merke bašo učitelengoro sikljojbe.

(sammanfattning på svensk romani)

Sammanfattningen är under översättning till svensk romani. En ny version av dokumentet kommer att publiceras när denna är färdigställd.

Čoahkkáigeassu (sammanfattning på nordsamiska)

Minoritehtapolitihkas leat guokte dehálaš lávkki ovddos deinna minoritehtapolitihkalaš reformmain mii čadahuvvui 2010, dalle earet eará láhka (2009:724) našuvnnalašminoritehtain ja minoritehtagielain, lassin minoritehtaláhka, bodii vuoibmái.

Vuosttažin lassánedje logut gielddain suomagiela, meänkieli ja sámegiela hálddašanguovlun vuosttas viđa jagi áigge 38:s 75 rádjái. Logut eanadikkis hálddašanguovlun lassánedje seamma áigge 8:s 14 rádjái. Vel logenar gieldda leat mearridan ohcat beassat hálddašanguovlun. Ahte nu mánga odđa gieldda leat válljen ángirusšat vel lasse minoritehtavuoigatvuodaid ovddas dat mearkkaša ahte vuodđun lea viiddes johtaleapmi maid našuvnnalaš minoritehtat lea čadahan báikkálaččat.

Nubbin leat dat guokte sámigiela giellaguovddáža maid Sámi Diggi ceggii 2010 Östersundii ja Deardnái, oanehis áiggis menestuvván láhkái ovddidan vugiid sámegiela ja dan variašuvnnaid dehálaš ealáskahttimii. Das lea dehálaš vuodđu boahhtevaš dehálaš bargui ealáskahttit eará njeallje minoritehtagiela.

Ferte dán aktavuodas váidalahttit duodaštit ahte minoritehtapolitihka lea eahpelihkostuvvan measta ollásit, mii guoská duohtandahkamii vuodđo rivttiid mii dáidda viđa našuvnnalaš minoritehtaide galgá dáhkiduvvot riikka buot gielddain. Vel eanet go čieža jagi minoritehta lága álgimis viiddes majoritehta riikka gielddain ipmirdit unnán dehe eai ollenge geaidda guoská lága gáibádusa doarjagis ja vuoigatvuodain daidda viđa našuvnnalaš minoritehtaide. Majoritehtaservodaga diedut našuvnnalaš minoritehtain ja minoritehtagielain ja sin sajis Ruotas odne historjjálaččat lea vel hirbmat váilevaččat.

Dutkama bargun lea leamaš čadahit oktilis analysa minoritehtapolitihkas ja dárkkistit minoritehtalága sihke čielggadit muhtin sierra jearaldagaid.

Dutkan lea go guoská minoritehtapolitihka viiddes ulbmilis dahkan guokte árvvoštallama (čuokkis 3.8) Vuosttas árvvoštallan lea ahte minoritehtapolitihka dárbbaha čuozihit stuorit viidodagas giela ja kultuvrra sirdimii sohka buolvvaid gaskkan. Minoritehtapolitihka golmma oasseulbmilis ferte danin ulbmilii giella ja kultuvrralaš identitehta addot erenomáš deaddu. Erenomážit ferte jearaldagaid mat gusket giela ealáskahttimii ja nuoraid oassálastimii bidjot vuosttaš sadjái.

Nubbi viiddes árvvoštallan lea ahte minoritehtapolitihka dárbbaha ovttahttit buorebut eará politihkkasurggiuin. Dutkan čujuha ahte minoritehtapolitihka lea surggiidbadjelmanni, muhto dat buot servodatdásiin lea váras šaddat jorbmaí eará politihkkasurggiid olis, Dutkan árvvoštallá ahte ráddehus ja eará almmolaš doaimmat galggale viggat eanet ja eanet ovttahttit minoritehtapolitihkalaš jearaldagaid eará surggiuin. Guokte evttohusa erenomážit váldet vuhtii dán, namalassii našuvnnalaš minoritehtaid vuoigatvuodaid mudden ovdaskuvllas (čuokkis 6.3.5) ja boarrásiidfuolaheamis (čuokkis 7.5) galget sirdojuvvot minoritehtalágas skuvláláhkii ja sosiálabálvalusláhkii.

Dutkanbarggu deaddu lea leamas minoritehtalága ja daid jearaldagaid mat gusket dasa árvvoštallan. Dutkan dahká dán oasis máŋga árvvoštallama ja guoddá máŋga evttohusa 4.át kapihttalii. Dutkan boahdá oaivilii ahte Ruotta ain ovddos galgá doallat ja ovddidit ortnega lasse suodjaleapmái hálddašanguovlluin ja vuoddo suodjaleapmái riikka viidosaččat (čuokkis 4.1.1). Dutkan gávnnaha ahte lea leamas eahpečielggas leago gielddain vejolašvuohta luohpat hálddašanguovllus ja guoddit evttohusa mot luohpanvejolašvuoda sáhttá muddet minoritehtalágas (čuokkis 4.1.2). Dutkan evttoha vejolašvuohta minoritehtalága 10 § jalgii ahte čálalaččat váldit aktavuoda dihto erenomáš namuhuvvon eiseváldiin suomagillii ja sámegillii galgá viiddiduvvot meänkielii sihke Bargogaskkusteapmi galgá siskkilduvvot mearrádussii (čuokkis 4.1.3).

Dutkama guovddáš jearaldat lea leamaš minoritehtalága n.g. vuoddo suodji dihto mearrádusat mat gusket buot vida našuvnnalaš minoritehta dehe našuvnnalaš minoritehtagielaide. Dutkan gávnnaha ahte suodji lea ožžon heajos fápmuiboahtima almmolaččat ja

erenomážit olggobealde hálddašanguovlluid (čuokkis 4.2.1). Dutkan evttoha moanaid čielggademiid lágas. Vuosttažin evttohuvo galgá addot sierra mearrádus ahte gielddat ja eanadiggi váldit dokumenterejun minoritehtapolitiikkalaš ulbmila ja njuolggadusaid, maid galgá ovddidit. Nubbin evttohuvo maid sis lea geatnegasvuohta addit dieđuid dakkár ulbmiliin ja njuolggadusain jus gáibiduvvo dan eiseváldis geas lea vástu minoritehtapolitiikka čuovvumis (čuokkis 4.2.2). Goalmádin evttohuvo čielgaseappot muddejuvvo geatnegasvuohta dieđihit minoritehtalága 3 § jelgii (čuokkis 4.2.3).

Dutkan giedahallá jearaldagaid našuvnnalaš minoritehtain rivttiin ovtta hálddašaneiseválddiiguin eará váikkuheddjiiguin čuoggás 4.3. Dutkan gávnna ahte ovttasbargu dáhpáhuva almmolaš eavttuiguin ja una viidodagas vai lea dásseveardásaš oassebealli. Sisdoallu hálddašaneiseváldi geatnegasvuodas gaskkustit našuvnnalaš minoritehtuiguin evttohuvo danin hábmejuvvot čielgaseappot lágas (čuokkis 4.3.2). Dutkan evttoha ahte dihto eiseváldit ožžot bargun nannet minoritehtaorganišašuvnnaid eavttuid hárjehit váikkuheami oahpahusa ja eará máhtoloktema doaimmaiguin (čuokkis 4.3.3).

Dutkan gávnna dan lassin ahte mánát ja nuorat besset dadjat iežaset oainnu ila unnán. Dutkan evttoha danin ahte addojuvo lágas ahte eiseváldit erenomážit galget váldit vuhtii eavttuid mánáide ja nuoraide geat gullojit našuvnnalaš minoritehtaide váikkuhan ja ságastan jearaldagain (čuokkis 4.3.4).

Dutkan gávnna maid ahte bargodeaddu našuvnnalaš minoritehtaid organišašuvnnaide riikka dásis lea lassána jagi 2010 rájis earet eará ovttasbarggu dihte ja bargodeaddu sáhtta lassánit. Dutkan evttoha veahkkeruhta ásahusa (2005:765) jelgii stáhta veahkkeruhta našuvnnalaš minoritehtaide galgá duppalastot ja erenomaš doarjja mii addo Ruotasuopmelaš delegašuvdnii ja Ruota Durtnoslaččaid riikkasearvai ja Tornionlaaksolaš galgá aliduvvot. Viidaseappot evttohuvo ahte stáhta addá dakkár doarjaga maid vuogas riikkaorganišašuvnnaide mat ovddastit juvddálaš ja rome minoritehtaid (čuokkis 4.3.5).

Dutkan giedahallá maid jearaldagaid mat gusket stáhtadoarjaga gielddaide ja eanadiggaí hálddašanguovllus muhto boahá bohtosii ahte ii leat ágga rievdadit dálá ortnega (čuokkis 4.4).

Dutkan dahká 5. Kapihttalis ortnega dárkkistusa minoritehtapolitiikka čuovvumis ja ovttasteamis. Dutkan boahá bohtosii ahte dálá ortnegis leat váilivuodát ja evttoha ráđdehus

mearrida sierra eiseváldi minoritehtapolitiikka čuoovvuma, ovttasteami ja ovddideami dihte (čuokkis 5.1 ja 5.2). Kapihttalis 5 dutkan árvoštallá ahte odne ii leat vejolaš nannet našuvnnalaš minoritehtaid rivttiid ásaheamiin váidalanvejolašvuoda (čuokkis 5.3).

Oassin minoritehtalága bajilgeahčus lea dutkamis leamas erenomáš bargu analyseret rievtti muddema ovdaskuvlii ja boarrásiiddikšui našuvnnalaš minoritehtagillii. Dát giedahallo kapihttalis 6 ja 7.

Dutkan guoddá mánnga evttohusa mat čielggadit rievtti ovdaskuvlii hálddašanguovllus. Dutkan evttoha ahte gielddat galget leat geatnegasat fállat olles dehe stuora oasi ovdaskuvlaoahpus dáidda gielaide, ja sii galget leat geatnegasat jearrat fuolaheaddjis sin doaivagiid ovdaskuvllain gielaide ja ahte čielgasit daddjo almmolaš áigemearri fállat ovdaskuvlla mii guoská maid ovdaskuvlla minoritehtagielaide (čuokkis 6.3.2–6.3.4).

Dutkan guoddá maid dihto evttohusaid ollásit dehe oassái váldit vuhtii buot našuvnnalaš minoritehtagielaide. Skuvlaráddehus evttohuvvo oazžut bargun váldit sadjosii doarjaga ovdaskuvlla ovdaolbmui. Dát doarjja galgá dárkkuhit sihke sierra rivttiid hálddašanguovllus ja vugiid mat sáhtta gevttojuvvot almmolaččat vai dat galgá bastit deavdit doaimma našuvnnalaš minoritehtagielaide ealáskahttimis (čuokkis 6.2.1). Dutkan evttoha maid ahte ráddehus meroštallá dievasmahttit doahpaga eatnigiella kulturárbejellan našuvnnalaš minoritehtagielaide lánkaásaheamis mii guoská skuvlla ja ovdaskuvlla (čuokkis 6.2.2).

Dutkan guoddá evttohusa mii nanostuhtta našuvnnalaš minoritehtaid rivttiid boarrásiidfuolaheamis. Dutkan evttoha čielgasit muddema boarrásiidfuolaheamis minoritehtagillii nu siskko go olggobealde hálddašanguovllu (čuokkis 7.3). Dutkan evttoha ahte jiddish ja romana maid galgá maid addot dihto suoddji sihke gielddat galget leat geatnegasat diedihit jus sii ohcet boarrásiidfuolaheami minoritehtariektin. Evttohuvvon mudden lokte maid oidnosii boarrásiid dárbbu doalahit ja beassat dovdat iežaset dorvvolažžan kultuvrralaš identitehtas.

Dutkama áigge lea čielgasit boahtán oidnosii ahte vejolašvuodat almmolaččat erenomážit gielddain ja eanadikkis dievasmahttit lága geatnegasvuodaid rádje giellačeahpes bargoveaga váilun. Dutkan giedahallá dán kapihttalis 8 ja evttoha eiseválddiide bargun ovddidit

bargoskuvlejumi ja geahččalit dievasmahttit dálá ámmátdutkosiid (čuokkis 8.2.2).

Dutkan manná čađa našuvnnalaš minoritehtaid dárbbu mii guoská dearvvašvuoda ja buohccedivššu kapihttalis 9 ja gávnnaha earet eará ahte dárbu máhttui dáid joavkkuid dearvvasvuoda dilis lea stuorat sihke ahte váilu doarjja dikšoaddiide mii guoská vuostávdímii ja dihtui našuvnnalaš minoritehtain. Dutkan árvvoštallá ahte našuvnnalaš minoritehtaid rivttiid dárbbaha nanostuhttit divššus. Dutkan evttoha ahte bidjo gáibádus máhttu našuvnnalaš minoritehtain, sin dearvvasvuoda dilis ja sin sierra dárbbuin dikšunskuvlejumis allaskuvládásis sihke našuvnnalaš minoritehtat loktejuvvo oidnosii erenomážit buohccelágas ja dearvvašvuoda ja buohccedikšolágas (čuokkis 9.3.1). Dutkan árvvoštallá maid ahte ráddehus galgá smiehttat cegget sámi dearvvasvuoda guovddáža (čuokkis 9.3.2). Das evttohuvvo čielgasit bargu eiseválddiide dearvvašvuoda ja buohccedikšunsuorggis (čuokkis 9.3.3).

Dutkamis lea leamas bargun veardidit sámi giellaguovddáža, mii giedahallo kapihttalis 10. Dán dárkkuhussii lea dutkan jorgasan professor emeritus Leena Husse beallái gean árvvoštallan lea čuovusin 2 smiehttamuššan. Dutkan árvvoštallá giellaguovddáža bargu lea dárbbalaš ja dehálaš veahkki sáme giela ealáskahttimis sihke dát galgale joatkit iežaset barggu. Dutkan evttoha ahte Giella ja albmotmuito Instituhtta oažžu bargun dutkat vugiid álggahit giellaguovddáža meänkielii ja suomagillii sihke dutkat eavttuid hábmet seamma sullásaš doaimma jiddishii ja romana chibbii.

Kapihttalis 11 dutkan manná čađa dárbbu ja guoddá evttohusa máhtolokten doaimmaid ja našuvnnalaš minoritehtaid ja minoritehtagielaid čalmmustahttima. Dutkan gávnnaha ahte máhttodássi lea vuollegaš. Oahpahusradio (UR) lea áidna aktora mii manjnemuš áigge lea viidát váldán sadjosii máhttolokten prográmmaid nu skuvllaide go álbmogii sáddagiiguin public bálvalusas.

Dutkan árvvoštallá ahte boahttevaš sáddenlobiin public bálvalusa medias galgá váldot vuhtii ii dušše mearri muhto maid šlájá go lea jearaldat našuvnnalaš minoritehtagielain. Dutkan árvvoštallá viidáseappot ahte jiddishii galgá addot seamma sadi sáddendilis go eará minoritehtagielaide (čuokkis 11.2.2).

Go lea jearaldat oahpahuslágádusas gávnnahe dutkan ahte skuvlla oahppoplánain máhttu našuvnnalaš minoritehtain duohtandahkko ila unnán viidodagas. Dutkan evttoha ahte Skuvlaráddehussii addo bargun čadahit čuozihuvvon oahpponeavvuid maŋjelgihtii dutkan , dárkkuhussan mot našuvnnalaš minoritehtaid ja sin rivttiid ovdanbuktojuvvo sihke ahte ráddehus smiehtá addit Skuvlaráddehussii lasidit oahpahusmateriála našuvnnalaš minoritehtain ja minoritehtagielain (čuokkis 11.3.1). Dan lassin dutkan evttoha ahte ráddehus fuolaha vejolašvuodain váldit atnui gáibádusa máhtu našuvnnalaš minoritehtain ja sin rivttiin oahpaheddjiid dutkkusulbmiliin sihke addá Skuvlaráddehussii bargun álggahit máhttoloktenbijuid skuvllas (čuokkis 11.3.2).

Dutkan evttoha maid ahte ráddehus addá Álbmotčuvgehusráddái bargun dahkat doaimaplána lasse didolašvuhtii našuvnnalaš minoritehtain ja sin rivttiin álbmotčuvgehusas. Go lea jearaldat dutkkusulbmiliin álbmotallaskuvlaoahpaheddjiide evttohuvvo lassediehtu vuhtii váldit našuvnnalaš minoritehtaid rivttiid (čuokkis 11.3.3). Dutkan evttoha dan lassin Gonagaslaš Girjerádjosi, Kulturanalysa Eiseváldái, Riika-antikváraiddoaimmahakkii, Riikkateáhterii ja Stáhta historjjálaš museai addo bargun huolahit maid našuvnnalaš minoritehtain ja minoritehtagielain sin barggus (čuokkis 11.4.4).

Dutkan giedahallá kapihttalis 12 loahpas máŋga jearaldaga mat eai namuhuvvo dutkama doaimarávvagis muhto goittotge lea hálđi dutkama váldobarggus:

- giella vealahahttinvuodđun (čuokkis 12.1),
- dárbu dárkilastit maid našuvnnalaš minoritehtaid ja minoritehtagielaid Ruotta galgá dovddastit ja daid namahusat (čuokkis 12.2)
- seailluhanprográmma našuvnnalaš minoritehtagielaide (čuokkis 12.3)
- Giella ja álbmotmuito Instituhta vástu gielladikšumis go lea jearaldat našuvnnalaš minoritehtaid variašuvnnain ja dialeavttain (čuokkis 12.5)
- historjjálaš veagalváldima ja vealahahttima giedahallan (čuokkis 12.6)

- iežas institušuvdna dárbu našuvnnaš minoritehtaide ja minoritehtagielaide (čuokkis 12.7) ja
- dárbu ahte ráđđehus ságasta Ruota gielddaiguin ja Eanadikkiin loktemiin jearaldaga minoritehtalága vuhtiiváldimis (čuokkis 12.8).

Dutkan váldá čuoggás 12.4 erenomáš fuomášumi negatiivvaš našuvnnaš minoritehtagiela jiddischa sierranas giedahallama máŋgga oktavuodas dego sáddenlobi álggaheamis almmolaš bálvalus fitnodagas ja doaimmain oahpaheaddjiskuvlejumis.

Ektiedimmie (sammanfattning på sydsamiska)

Unnebelåhkoepolitihke göökte vihkeles sillh åvtese vaalteme dejnie unnebelåhkoepolitihken reformine mij jaepien 2010 tjirrehtamme, gosse gaskem jeatjebh laake (2009:724) nasjonellen unnebelåhkoej jih unnebelåhkoej gieli bijre faamose juhti, daan minngesne unnebelåhkoelaake.

Voestegh låhkoem jeanani tjältijste reeremedajvine såevmien gielse, meänkielese jih saemien gielide dej voestes vijhte jaepie mietie 38:ste 75:se. Låhkoem laantedigkijste reeremedajvine jeanani seamma boelhkesne 8:ste 14:se. Aaj medtie luhkie tjielth leah mieriedamme ohtsedidh meatan årrodh reeremedajvese. Gellie orre tjielth lea veeljeme vjrebe unnebelåhkoereaktide eadtjaldehteme, dan gaavhtan dah voenges nasjonellen unnebelåhkoeh mobiliseradamme.

Mubpelen dah göökte saemien gielajarng, mah jaepien 2010 Saemiedigkesne tseegkesovvin Staaresne jih Dearnesne, boelhkesne hijvenlaakan vukieh evtiedamme guktie saemien gielide jih dej smaarehtjierth jieliehtieh. Daate vihkeles bætije barkosne dejtie njieljje jeatjah unnebelåhkoegielaide jieliehtidh.

Tjuara daennie ektiedimmesne gaatesjen vihtiestidh unnebelåhkoepolitihke dej vâaromen reaktajujmie sovhkedamme, mah gaajhkide vijhte nasjonellen unnebelåhkojde edtjeh laanten gaajhkine tjältine tjirkedh. Ennje jienebh enn tjijhtje jaepien mænngan unnebelåhkoelaake faamose juhti gamte majoriteete laanten tjältijste vueptiestieh dah eah eavadamme laaken krïevemh dâarjojde jih reaktide dejtie vijhte nasjonellen unnebelåhkojde. Jienebelåhkoesiebriedahken maattoeh dej nasjonellen unnebelåhkoej jih unnebelåhkoegieli bijre jih dej sijjien bijre Sveerjesne daaletje jih dovletje leah ennje nåake.

Salkehtimmien laavenjasse aktanamme analysemen tjirrehtidh unnebelåhkoepolitihkeste, unnebelåhkoelaakem vuartasjidh jih sjiere gyhtjelasside salkehtidh.

Salkehtimmesne unnebelåhkoepolitihken bijjebe otnjegi bijre göökte vuarjasjimmieh dorjeme (boelhke 3.8). Voestes vuarjasjimmie unnebelåhkoepolitihke daarpesje bætije barkosne nænnoste giele jih kultuvre boelveste boelverse juhtieh. Unnebelåhkoepolitihken golme bielieulmijste dan gaavhtan ulmiem giele jih kulturellen identiteete sjiere vuepteste. Sjiere byöroe gyhtjelassh gielejieliehtimmien jih noeri barkoej bijre prioriteradidh.

Mubpelen vuarjasjimmie unnebelåhkoepolitihkem tjuaara buerebe integreradidh jeatjah politihkesuerkide. Salkehtimmie mierede unnebelåhkoepolitihke sektovri rastah jáhta, men dihte gaajhkh siebriedahkedaltesinie vaahrese “stuprör:sne” bääta jeatjah politihkesuerkiej baalte. Salkehtimmie vuarjesje reerenasse jih jeatjah byjjes darjomh byöroeh unnebelåhkoepolitihken gyhtjelassh jienebe integreradidh daej jeatjah suerkiedajvine. Göökte raeriestimmieh daam vuartasjieh, regleeremem nasjonellen unnebelåhkoer reaktijste aarhskuvlesne (boelhke 6.3.5) jih voeresehoksesne (boelhke 7.5) mah unnebelåhkoelaakeste skuvlelaakese jih sosijaaladiesjelaakese.

Leavloe salkehtimmien barkosne lea unnebelåhkoelaakem vuarjasjidh jih gyhtjelassh mah dejtie govlesuvvieh. Salkehtimmie daennie biehkene gellie vuarjasjimmieh dorje jih gellie raeriestimmieh vada kapihtelisnie 4. Salkehtimmie jehta Sveerje annjebodts byöroe öörnegem utnedh jih evtiedidh vjirebe vaarjelimmiem äjvieladtjesuerkine jih vääromen vaarjelimmiem abpe laantesne. (boelhke 4.1.1). Salkehtimmie mierede ovtjielkes orreme jis tjiielti nuepiem utnieh reeremedajven luvhtie ålkamieh jih raeriestimmiem vada guktie nuepiem ålkamidh maahta unnebelåhkoelaakesne regleradidh (boelhke 4.1.2). Salkehtimmie raereste nuepiem 10 § unnebelåhkoelaaken mietie tjaaleldh vuekine sjiere neebnesovveme äjvieladtjide gaskesadtedh säevmiengielesne jih saemiengieline edtja meänkieline jeananidh, jih aaj edtja Arbetsförmedlingem njoelkedassesne meatan årrodh (boelhke 4.1.3).

Vihkeles gyhtjelasse salkehtimmesne lea unnebelåhkoelaaken vääromen vaarjelimmiem orreme – sjiere njoelkedassh gusnie gaajhkh vjijhte nasjonellen unnebelåhkoeh jallh nasjonellen unnebelåhkoegielh meatan årroeh. Salkehtimmie mierede vaarjelimmiem nåakelaakan gietedieh jih sjiere reeremedajvi ålkolen (boelhke 4.2.1). Salkehtimmie

raereste gellie tjelkedimmieh laakesne. Voestegh raereste sjiele mieriedimmesne edtja tjaedeh tjelth jih laantedigkieh edtjeh sjæjsjalidh dokumenteradamme unnebelâhkoepolitihken ulmieh jih riektesievh, mejtie edtjeh tjirrehtidh. Mubpelen raereste aaj dah edtjeh skâltoem utnedh biëvnesh vedtedh dej ulmiej jih riektesievi bijre jis æjvieladtje man diëdte dam dæriedidh sæjhta daam åadtjodh (boelhke 4.2.2). Gåalmeden raereste tjelkebe regleradimmiem skåltoste biëvnedh 3 § unnebelâhkoelaaken mietie (boelhke 4.2.3).

Salkehtimmie gyhtjelassh giëtede dej nasjonellen unnebelâhkoej reaktaj bijre rååresjimmesne reeremeæjvieladtjide jih jeatjah tsevtsemefaamoeh boelhkesne 4.3. Salkehtimmie vihteste rååresjimmiem sjædta åålmegen tsiehkij våaroemisnie jih fer onne, jih aaj dah nasjonellen unnebelâhkoeh eah nuekies tsiehkij utnieh seammavyörtegs paartem årrodh. Sisvege reeremeæjvieladtjen skåltosne nasjonellen unnebelâhkoejgumie rååresjidh dan gaavhtan tjelkebe laakesne hammoedidh (boelhke 4.3.2). Salkehtimmie raereste sjïere æjvieladtjh laavenjassem åadtjoeh nænnoestidh unnebelâhkoorganisasiojvni tsiehkij meatan årrodh ööhpehtimmien jih jeatjah maahtoelutnjeme darjomi tjïrrh boelhke 4.3.3).

Salkehtimmie vihteste aaj maanah jih noerh eah åadtjoeh nuekies soptsestidh. Salkehtimmie dan gaavhtan raereste laakesne tjåådtje æjvieladtjh sjïere edtjeh vuartasjidh unnebelâhkoej maanaj jih noeri tsiehkij gyhtjelassine meatan årrodh jih laavenjostosne (boelhke 4.3.4).

Salkehtimmie vihteste aaj barkoeavloem jeanani dejtie nasjonellen unnebelâhkoej organisasiojnide rïjhkedaltesisnie 2010 rajeste ektierååresjimmiëj gaavhtan, barkoeavloe ennje jeanene. Salkehtimmie raereste däärjoem njoelkedassen mietie (2005:765) staatedäärjoen bijre nasjonellen unnebelâhkojde unnemes edtja guektiengïerts stuerebe sjïdtedh jih sjïere däärjoem Sverigefinländarnas delegasiojnese jih Svenska Tornedalingars rïjhkeseabran – Tornionlaaksolaiset edtja jeanaidh. Vijrebe raereste staate däärjoem vadta aaj sjïere rïjheorganisasiojnide judisken jih romsken unnebelâhkojde (boelhke 4.35).

Salkehtimmie aaj gyhtjelassh giëtede mah staatedäärjoem doehtede tjïeltide jih laantedigkide reeremedajvine men rååresji eah sjïekh gååvnesh daaletjen öörnëgem jeatjahtehtedh (boelhke 4.4)

Salkehtimmie kapihtelisnie 5 bijjievuajnoem dorje öörnëgistie dæriedimmiem jih ektieöörnëmem unnebelâhkoepolitihkste.

Salkehtimmie jehta daaletjen öörnege fiejlh utnieh jñh raereste reerenasse sjïere åejvieladtjem tseegkesåvva mij unnebelåhkoepolitihkem dåerede, ektede jñh freemmie (boelhke 5.1 jñh 5.2). Kapihtelisnie 5 salkehtimmie vuarjasjimmiem dorje daelie ij Leah nuepie dej nasjonellen unnebelåhkoej reaktah nænnoestidh guktie klååkemenuepiem tseegkesovvedh (boelhke 5.3).

Bielie bijjievuajnoste unnebelåhkoelaakeste salkehtimmie sjïere laavenjasse åtneme regleremem analyseradidh reakta aarhskuvlese jñh voeresehoksese nasjonellen unnebelåhkoegïelesne. Daejtie kapihtelisnie 6 jñh 7 gïetede.

Salkehtimmie gellie raeriestimmieh vada mij reaktam tjïelkeste aarhskuvlese j.j reeremedajvesne. Salkehtimmie raereste tjïelti skåltoem utnieh abpe jallh bieliem aarhskuvleööhpehtimmeste faelieh daejnie gïeline, jñh dah skåltoem utnieh åelide gihjtjedh dej vaajtelassi bijre aarhskuvle gïeline jñh tjïelkede sïejhme tïjjiemerie faalenassese aarhskuvlesne aaj lea faalenassese aarhskuvle unnebelåhkoegïeline (boelhke 6.3.2–6.3.4).

Salkehtimmie aaj sjïere raeriestimmieh vada mah abpe jñh bieleste gaajhkide nasjonellen unnebelåhkoegïelide. Skuvlevïerhke barkoem åadtje dåarjoe åvteste buektedh åejviemaennide aarhskuvlesne. Daate dåarjoe edtja dovne daejtie sjïere reaktide reeremedajvine jñh vuekide mah maectieh sïejhme aarhskuvlesne nåhtadidh guktie daah funksjovnem utnedh dej nasjonellen unnebelåhkoegïejï jïeliehtimmesne (boelhke 6.2.1). Salkehtimmie raereste aaj reerenasse ussjede baakoem ietnigïele kompletaradidh jïehtege kultuvreaerpiegïele dejtie nasjonellen unnebelåhkoegïelide laakedarjoe minie skuvlen jñh aarhskuvlen bijre (boelhke 6.2.2).

Salkehtimmie rååresjimmiem vada mah dej nasjonellen unnebelåhkoej reaktah nænnoestidh voeresehoksese. Salkehtimmie raereste tjïelkebe regleremem voeresehokseste unnebelåhkoegïeline dovne reeremedajvine jñh reeremedajvi ålkolen (boelhke 7.3). Salkehtimmie raereste aaj jiddisch jñh romani chib edtjeh vaarjelimmiem åadtjodh, jñh tjïelti skåltoem utnieh bievnedh dejtie gie voeresehoksem ohtsede unnebelåhkoereaktaj bijre. Dihte evtiedamme reglereme aaj lutnjie voeresi daerpiesvoeth dej kulturellen identiteetesne jearsoes damedth daam gorredidh.

Salkehtimmien mietie tjïelkebe sjïdteme nuepieh åålmegidie, sjïere tjïeltide jñh laantedigkide, skåltojde dievhtedh laaken mietie gaertjiedieh gïelemaahtoen barkijh faatoes. Salkehtimmie daam

gïetede kapihtelisnie 8 jïh raereste laavenjassh äejvieladtjide laavenjasseööhpehtimmieh evtiedidh jïh pryövedh sjïehteles barkoeexaminah kompletteradidh (boelhke 8.2.2).

Salkehtimmie dej nasjonellen unnebelâhkoej daerpiesvoeth vuartesje healsoe- jïh skïemtjehoksesne kapihtelisnie 9 jïh vihteste gaskem jeatjebh maahtoeh dej dâehkiej healsoetsiehkïej bijre faatoes jïh hoksevedtjïh eah dâarjoem âadtjoeh guktie edtjïeh nasjonellen unnebelâhkojde dâastoehdidh jïh maahtoeh dej bijre. Salkehtimmie vuarjesje dej nasjonellen unnebelâhkoej reaktah daarpesjïeh hoksesne nænnoestidh. Salkehtimmie raereste maahtoekrïevemem sjïdtedh dej nasjonellen unnebelâhkoej bijre, dej healsoetsiehkïej bijre jïh dej ovmessie daerpiesvoeti bijre hokseööhpehtimmesne jolleskuvledaltesisnie jïh nasjonellen unnebelâhkojde lutnjïe sjïere skïemtjïjelaakesne jïh healsoe- jïh skïemtjehokselaakesne (boelhke 9.3.1). Salkehtimmie aaj vuarjesje reerenasse byöroe ussjedidh jarngem tseegkedh saemien healsojde (boelhke 9.3.2). Lissine raereste tjïelkebe laavenjasssem äejvieladtjide healsoe- jïh skïemtjehoksesuerkesne (boelhke 9.3.3).

Salkehtimmien laavenjasse saemien gïelejarngide vuarjasjidh, mah kapihtelisnie 10 gïetede. Dennie sjïekesne lea salkehtimmie professor emerita Leena Huss gihtjeme jïh sov vuarjasjimmie gâåvnese tjaalegisnie 2 ussjedæmman. Salkehtimmie vuarjesje gïelejarngi barkoe lea daerpies jïh vyörtegs lissie jïeliehtæmman saemien gïelide jïh dah byöroeh dej barkojne jâerhkedh. Salkehtimmie raereste Institutet för språk och folkminnen laavenjasssem âadtje hammoeh salkehtidh guktie gïelejarngih tseekedh meänkielese jïh säevmiengïelese, jïh tsïehkieh salkehtidh seamma funksjovnem jiddisch jïh romani chib skaepiedidh.

Kapihtelisnie 11 salkehtimmie tjïrrehte daerpiesvoetem jïh raereste maahtoelutnjeme raeride jïh nasjonellen unnebelâhkoeh jïh unnebelâhkoegïelh vâåjnesasse bâetïeh. Salkehtimmie vihteste maahtoedaltese onne. Utbildningsradion (UR) lea aktegs aktööre mij minngemes tjïjesne maahtoelutnjeme programmh tseegkeme dovne skuvlese jïh åålmegasse seedteginie public service:sne.

Salkehtimmie vuarjesje g.j bâetïje seedtemeluhpesne public service-medijasse byöroe krööhkestidh ij ajve kvantiteete men aaj kvaliteete seedtegi bijre nasjonellen unnebelâhkoegïeline. Salkehtimmie vuarjesje vijrebe jiddisch byöroe seamma tsïehkiem âadtjodh seedtemeluhkesne goh dah jeatjah unnebelâhkoegïelide (boelhke 11.2.2).

Ööhpehtimmiej bijre salkehtimmie vihteste eah ulmide jaksh skuvle learoesoekjesjinie maahtoer bijre der nasjonellen unnebelåhkoej bijre. Salkehtimmie raereste laavenjassem Skuvlevierhkese vedtedh ryöktsth minngiegiehtjedimmiem learoevierhtijste tjirrehtidh, guktie dah nasjonellen unnebelåhkoej jih der reaktah vääjnesasse bätieih, jih reerenasse ussjede Skuvlevierhkese laavenjassem vedtedh faalenassem vijriedidh ööhpehtimmie materijaalijste der nasjonellen unnebelåhkoej bijre jih unnebelåhkoegieli bijre (boelhke 11.3.1). Lissine salkehtimmie raereste reerenasse nuepide giehtjedidh krievemem krievendh maahtoen bijre der nasjonellen unnebelåhkoej bijre eksameneulmine lohkehtæjjide, jih Skuvlevierhkese laavenjassem vedtedh maahtoelutnjeme laavenjassh skuvlesne (boelhke 11.3.2)

Salkehtimmie aaj raereste reerenasse Folkbildningsrådet:se laavenjassem vadta dorjesesoekjesjem darjodh jienebh ussjedihks årrodh der nasjonellen unnebelåhkoej bijre jih der reaktaj bijre almetjeööhpehtimmesne.

Eksameneulmine almetjebolleskuvlelohkehtæjjide raereste lissiem nasjonellen unnebelåhkoej reaktaj vihtiestidh (boelhke 11.3.3.). Salkehtimmie aaj raereste Kungliga Biblioteket, Myndigheten för kulturanalys, Riksantikvarieämbetet, Riksteatern jih Statens historiska muséer laavenjassem åadtjoeh aaj nasjonellen unnebelåhkoeh jih unnebelåhkoegielh der barkosne krööhkestieih (boelhke 11.4.4).

Salkehtimmie gietede kapihtelisnie 12 minngemes gyhtjelassh mah eah lea salkehtimmien laavenjassesne men læjhkan meatan salkehtimmien æjvielaavenjassine:

- giele diskrimineeremevåaroeminie (boelhke 12.1),
- daerpiesvoete vuejnedh mah nasjonellen unnebelåhkoeh jih unnebelåhkoegielh mah byöroeh Sveerjeste jáähkesjidh jih der nommehtetedh (boelhke 12.2)
- gorredimmieprogrammh dejtie nasjonellen unnebelåhkoegielaide (boelhke 12.3)
- Institutets för språk och folkminnen diædte gielehoksen åvteste der nasjonellen unnebelåhkoej smaarehtjierth (boelhke 12.5)
- gietedimmiem histovrijen daaresjimmeste jih miedtielimmeste (boelhke 12.6)

- daerpiesvoete jijtse institusjovnh dejtie nasjonellen unnebelåhkojde jih unnebelåhkoegielide (boelhke 12.7) jih
- daerpiesvoete reerenasse Sveerjen Tjieltine jih Laantedigkine soptsestellieh jih gyhtjelassem lutnjedh guktie unnebelåhkoelaakem dæriedidh (boelhke 12.8).

Salkehtimmie vaalta boelhkesne 12.4 sjïere vuepteste dan negatijven sjïeregïetedimmien vööste nasjonellen unnebelåhkoegielese jiddisch gellie tsiehkine guktie seedtemeluhpiem vedtedh public-servicesïeltide jih lohkehtæjjaööhpehtæmman.